

Att genomföra utvärdering
– exempel från skolor och kommuner

Böcker i serien Verktyg för utvärdering

Att utvärdera skolan

Att organisera utvärdering

Att genomföra utvärdering

– exempel från skolor och kommuner

Produktionsfakta

Författare: Johan Dovelius, SIPU UTVÄRDERING

Textbearbetning och layout: Judit Lukács

Grafisk form: Turid Gunnarson och Judit Lukács

Omslag: Turid Gunnarson

Illustrationer: Viera Larsson, Visual Communication

Tryckeri: db grafiska, Örebro, 1999

ISBN: 91-89313-38-0

Beställningsadress

Liber Distribution

Publikationstjänst

162 89 Stockholm

Tel: 08-690 95 76

Fax: 08-690 95 50

E-post: skolverket.ldi@liber.se

Beställningsnummer: 99:458

Att genomföra utvärdering

– exempel från skolor och kommuner

SAMMANFATTNING

I den här skriften ges sju exempel på utvärderingar. De tre första exemplen har ett kommunalt perspektiv, de fyra följande ett skolperspektiv. Varje exempel sammanfattas enligt en gemensam struktur, så att läsaren lättare ska kunna orientera sig bland exemplen.

Exemplen är till största delen fiktiva men bygger på verkliga utvärderingar. De är inte tänkta att vara förebilder utan bilder ur verkligheten från vilka idéer och uppslag kan hämtas. Varje exempel kommenteras under rubriken Att fundera på, där också problem och tänkbara alternativ berörs.

ÄMNESORD

Skola, utvärdering, utvärderingsplanering, utvärderingsprocess, grundskola, gymnasieskola, datainsamlingsmetoder.

Innehåll

Förord	7
Några utgångspunkter	10
Elevinflytande	15
Skolor som utvärderar varandra	23
Utvärdering av seminarier	28
Elevinflytande i årskurs 7–9	35
Utvärdering av undervisningsformer	42
Ett projektarbete om Drömsamhället	48
Utvärdering av ett enskilt moment i undervisningen	56
Att läsa vidare	61

Förord

Denna skrift riktar sig till alla som ansvarar för eller arbetar med av utvärdering av skolan. Den är skriven för politiker och tjänstemän i den kommunala förvaltningen samt för skolledare och lärare i skolorna.

I skriften ges sju exempel på utvärderingar. De tre första exemplen har ett kommunalt perspektiv, de fyra följande ett skolperspektiv. Varje exempel sammanfattas enligt en gemensam struktur, så att läsaren lätt ska kunna orientera sig bland exemplen.

Exemplen är till största delen fiktiva men bygger på verkliga utvärderingar. De är inte tänkta att vara förebilder utan bilder ur verkligheten från vilka idéer och uppslag kan hämtas. Varje exempel kommenteras under rubriken Att fundera på, där också problem och tänkbara alternativ berörs.

Den kommunala organisationen varierar stort mellan olika kommuner, till exempel de nämnder som arbetar under kommunstyrelsen. Vi har för enkelhetens skull valt att ge dessa nämnder samma beteckning: Barn- och ungdomsnämnden med ansvar för förskola, grundskola och fritidsverksamhet, Gymnasienämnden med ansvar för gymnasieskolan och Komvux. I denna skrift kallas den del av förvaltningen som arbetar med skolfrågor genomgående för nämndkansliet.

I skolan arbetar olika personalkategorier. Bland dem med rent pedagogiska uppgifter finns bland andra lärare, förskollärare och fritidspedagoger. Vi har valt att genomgående skriva lärare och ibland personalen. All personal med pedagogiska uppgifter räknas alltså in i dessa kategorier.

De som har chefsställning på skolorna har olika titlar på olika skolor. Vi har valt att använda den gemensamma beteckningen skolledare eller rektor. Läsaren får själv översätta dessa beteckningar till de begrepp som används i den egna kommunen eller på den egna skolan.

I arbetet med skriften har en referensgrupp bidragit med erfarenheter, material och synpunkter. Denna grupp har bestått av *Mats Andersson*, lärare i historia och samhällskunskap på Kärrtorps gymnasium, *Harry Arvidsson*, kommunal skolinspektör i Stockholm, *Monica Boye-Møller*, förvaltningschef i Järfälla kommun, *Rolf Englund*, programansvarig grundskolan, Järfälla kommun, *Sven Faugert*, konsult och utbildare, Sipu Utvärdering, *Elisabeth Fredell*, förskolechef i Värmdö kommun, *Hans Hamber*, konsult och utbildare i skolfrågor, *Gunnel Ohlsson*, rektor, Galaxskolan i Märsta, *Björn Sandström*, utbildningschef för rektorsutbildningen i sydöstra regionen, *Per Settergren*, kommunal skolinspektör i Stockholm samt *Kjell Åström*, tf rektor, Fjällensskolan i Järfälla.

Författaren och Skolverket vill rikta ett varmt tack till er alla!

Stockholm i maj 1999

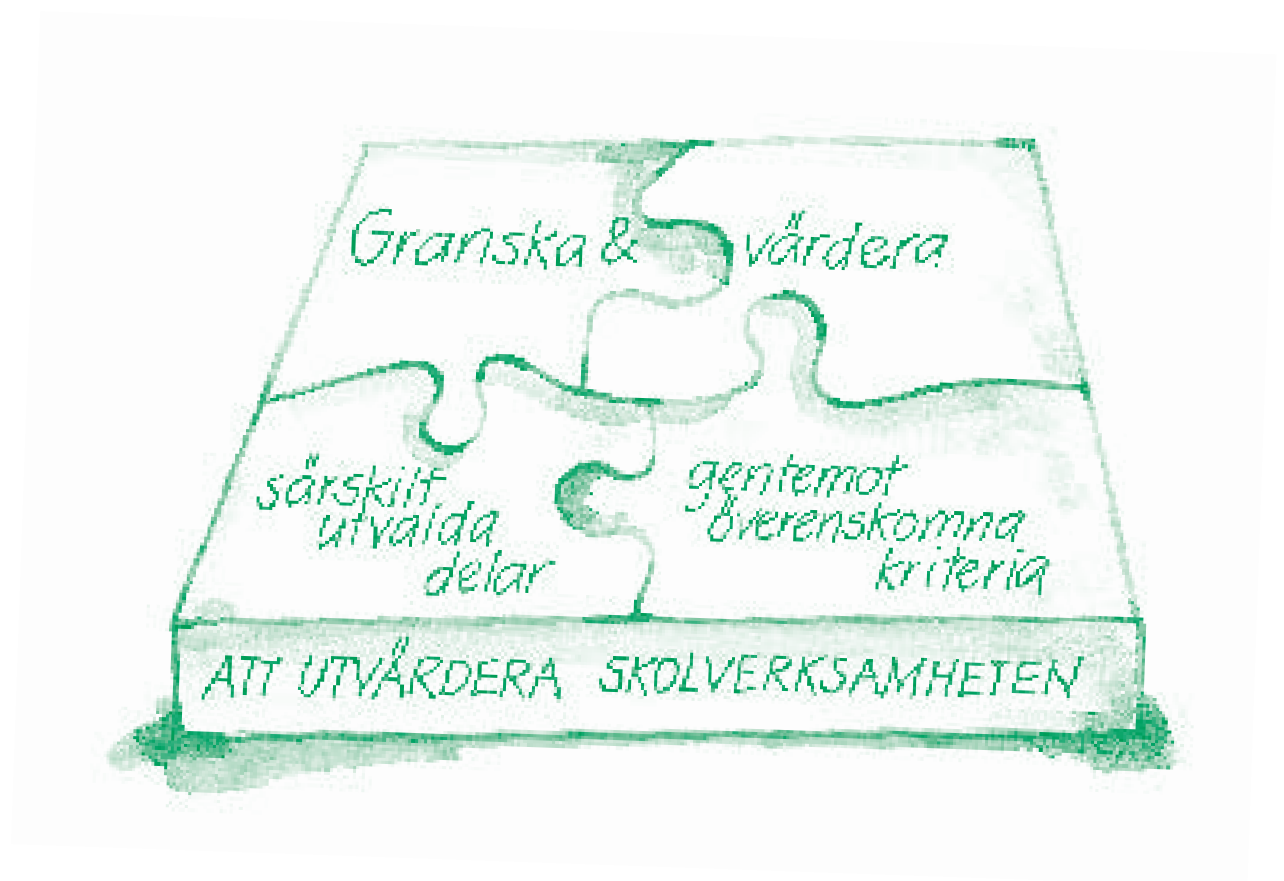
Kerstin Mattsson
Skolverket

Jan-Anders Hedenquist
Skolverket

Författaren

Johan Dovelius är konsult och utbildare i SIPU UTVÄRDERING, ett företag som genomför utvärderingar och ger råd och utbildning i utvärdering. Verksamhetsområdet är framför allt inom offentlig sektor. Särskilt fokuseras hur utvärdering kan läggas upp för att stödja lärande och utveckling av organisationer och verksamheter.

Johan Dovelius arbetar också med undervisning och forskning vid pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Några utgångspunkter

Sedan 1991 är en stor del av ansvaret för skolan i Sverige decentraliserat till kommuner och skolor. Statens styrning sker genom mål- och resultatstyrning, till skillnad från tidigare mål- och regelstyrning. Målstyrningen fanns också tidigare men har ökat i betydelse.

Starkt förenklat kan styrningen av skolan beskrivas så här. Regering och riksdag antar nationella mål och riktlinjer för skolverksamheten och beslutar om lagar och förordningar – ramarna för skolverksamheten.

Landets kommuner och skolor har ansvar för att skolverksamheten bedrivs enligt med gällande bestämmelser och att de nationella målen nås. Kommunerna och skolorna har också ansvar för att skolverksamheten utvärderas. Syftet med utvärdering i ett mål- och resultatstyrt system är i första hand att bedöma om målen uppfyllts och att ge underlag för utveckling.

Skolverkets uppgift är att aktivt verka för att de nationella målen nås. Skolverket bedriver och stödjer därför uppföljning, utvärdering, utveckling, forskning och tillsyn. Skolverket utarbetar också styrdokument av olika slag – kursplaner, betygskriterier och liknande. För den som vill veta mer diskuteras dessa begrepp mer utförligt i Skolverkets skrift Att utvärdera skolan (1999).

DEFINITION AV UTVÄRDERING

Utvärdering är i dag ett vanligt ord i all offentlig verksamhet. Skolan är inget undantag. Vad som egentligen menas med att utvärdera kan variera från

sammanhang till sammanhang, varför det alltid är viktigt att klargöra vad begreppet avser. I den här skriften tillämpas Skolverkets definition:

Att utvärdera skolverksamheten innebär att granska och värdera särskilt utvalda delar gentemot överenskomna kriterier.

Med *särskilt utvalda delar* menas att en utvärdering aldrig innebär en fullständig granskning och värdering av hela skolverksamheten utan är avgränsad till vissa delar av den. Uttrycket vill också betona att det i allmänhet föreligger särskilda skäl till att just dessa delar av skolverksamheten har valts ut för utvärdering. Med *granska och värdera* menas att utvärderingen inte bara ska beskriva de utvalda delarna av skolverksamheten utan också utgöra en kritisk betraktelse byggd på systematiskt insamlat material. Granskningen och värderingen ska göras utifrån den aktuella utvärderingens speciella utgångspunkter, syfte, avgränsningar och bedömningskriterier.

Med *överenskomna kriterier* menas att de uppgifter som samlas in och värderas alltid samlas in och värderas i förhållande till i förväg överenskomna bedömningskriterier, till exempel mål i läroplaner, kursplaner, skolplaner, arbetsplaner. Exakt vilka bedömningskriterier som ska gälla för en viss utvärdering måste parterna (beställare och utförare) komma överens om från fall till fall. Kriterierna ska också vara öppna redovisade så att den som tar del av ett resultat kan se på vilka grunder värderingen har gjorts.

UTVÄRDERING OCH UPPFÖLJNING

Utvärdering och uppföljning är två besläktade begrepp som ibland används som om de vore synonymer. Skolverket särskiljer begreppen så här:

Uppföljning:

- innebär regelbunden och fortlöpande insamling av information,
- informationen är mest kvantitativ (sifferuppgifter, nyckeltal och liknande),
- innebär i regel totalundersökningar,
- vill ge en samlad, översiktlig bild av skolektorn,
- vill ge saklig, värderingsfri, partipolitiskt neutral information.

Utvärdering:

- innebär en granskning och värdering av särskilt utvalda områden,
- sker vid särskilda tillfällen, oftast på uppdrag av någon.
- syftar till en djupare analys/förståelse (än vad uppföljning gör).

Den viktigaste skillnaden mellan uppföljning och utvärdering är att utvärderingen innehåller ett värderande inslag. Insamlat material värderas mot kriterier av något slag. En annan viktig skillnad är att utvärdering är avgränsad till särskilt utvalda områden till skillnad från uppföljning som saknar denna tydliga avgränsning.

SYFTEN MED UTVÄRDERINGAR

Utvärderingar kan ha olika syften. Vilket syfte en enskild utvärdering har hänger nära samman med vad resultatet ska användas till.

Utvärdering av skolverksamhet kan ha ett eller flera av följande syften:

- Att bedöma verksamheten – till exempel måluppfyllelsen.
- Att ge underlag för beslut – till exempel om en verksamhet fungerar, om den ska fortsätta, läggas ned, ändra inriktning, få förändrade resurser eller liknande.
- Att skapa underlag för lärande och utveckling – till exempel att bidra till insikt i hur en verksamhet fungerar eller hur den kan göras effektivare.

Utvärderingarna i denna skrift ger exempel på samtliga dessa tre syften.

FRÅGETYPER

En utvärdering innehåller olika slags frågor på olika nivåer, vilket ibland kan verka förvirrande. I den här skriften förekommer följande typer av frågor:

Utvärderingens *huvudfrågor*. Det är sådana frågor som utvärderingen syftar till att besvara. Huvudfrågorna måste vara tillräckligt tydliga och avgränsade för att de verkligen ska kunna besvaras genom utvärderingen. Huvudfrågorna påverkar hur utvärderingen ska läggas upp och genomföras. Det vi här kallar huvudfrågor kallas ibland utvärderingsfrågor, fråge-

ställningar eller problemställningar.

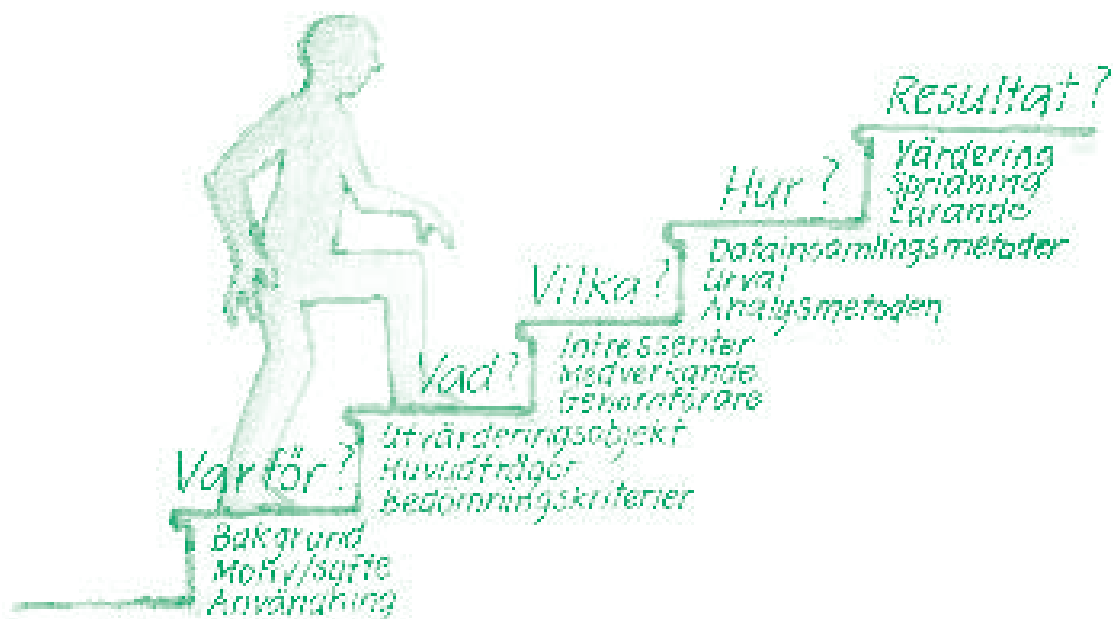
Intervju- och enkätfrågor är frågor som ställs under den praktiska datainsamlingen. Också här finns det olika typer av frågor, exempelvis flervälsfrågor eller öppna frågor.

Sakfrågor. Även det man tänker sig att utvärdera kallas bland för frågor: "Den här frågan måste vi utvärdera." eller "Frågan om elevinflytande diskuteras."

UPPLÄGGNING

Utvärderingar kan – och bör – givetvis läggas upp på olika sätt beroende på utgångspunkter, syfte, resurser och ramar. En allmän struktur (gång) för genomförandet av en utvärdering skulle dock kunna vara det vi kallar *Trappan*.

Trappan visar olika faser (steg) i utvärderingsarbetet. Genom att successivt gå uppför de olika trapp-

stegen och systematiskt besvara frågorna, kommer de val man ställs inför i utvärderingsarbetet i rätt ordning. Observera att frågorna alltså bör besvaras redan under planeringen av utvärderingen.

Det första steget *Varför?* handlar om att man preciserar utvärderingens syfte och vad resultatet ska användas till.

Det andra steget *Vad?* innebär att man klargör utvärderingens objekt det vill säga vad som ska utvärderas, vad vill man få kunskap om genom att ange vilka huvudfrågor utvärderingen ska ge svar på och vilka kriterier ska resultatet värderas mot.

En utvärdering kan beröra många människor. Det är därför viktigt att man under det tredje steget *Vilka?* klargör vilka som kan vara berörda eller intresserade av en viss utvärdering, vilka som ska medverka det vill säga bidra med faktaunderlag och synpunkter

samt vilka som ska genomföra utvärderingen.

Det fjärde steget *Hur?* handlar om att välja upp-
läggning och planera genomförandet: när saker och ting ska ske (tidplan), vilken typ av data som behövs för att kunna besvara huvudfrågorna, lämpliga data-
insamlingsmetoder, urval samt hur data ska doku-
menteras, bearbetas och analyseras.

I det femte och sista steget *Resultat?* besvaras frågor om hur resultatet ska värderas (slutsatser), spridas samt hur man ska tillvarata och använda de lärdomar utvärderingen ger.

INTERNA ELLER EXTERNA UTVÄRDERARE

En utvärdering kan göras *internt*, det vill säga av någon eller några på den egna förvaltningen eller

	Fördelar	Nackdelar
Intern utvärderare	Miljökunskap Uppbyggd utvärderingskompetens finns kvar Har lättare att tolka resultatet	Hemmablindhet Kan vara partisk Utvärderingen tar tid från annan verksamhet
Extern utvärderare	”Friska ögon” Opertisk Har andra erfarenheter	Dyr Vet lite om de lokala sammanhangen Risk att de berörda bortförklarar resultatet

skolan. Utvärderingen kan också göras *externt*, det vill säga av någon utanför organisationen. Vad som lämpar sig bäst måste avgöras från fall till fall, då det kan finnas för- och nackdelar i båda fallen. Följande översikt får illustrera:

Ett sätt att uppväga en del av nackdelarna och vinna en del av fördelarna är att kombinera olika möjligheter, till exempel:

- extern utvärderare med referensgrupp,
- extern metodkunnig rådgivare med interna utvärderare,
- externt stöd i vissa faser av en utvärdering,
- kollegial utvärdering, det vill säga att utvärderingen genomförs av kollegor, som kanske kan se verksamheten med "friska ögon" och samtidigt vara kunniga om de lokala sammanhangen.

Kollegial utvärdering (av engelskans *peer review* som betydergranskning av jämlkar) innebär att kollegor, personer på samma nivå, granskar och värderar varandras verksamhet. En fördel med denna typ av utvärdering, som ofta framhålls, är att personer på samma nivå ofta ser saker och ting på samma sätt. Vilket inte alltid är säkert, eftersom den granskande och de granskade kan ha olika ideologi, pedagogisk grundsyn och liknande.

ATT VÄLJA DATAINSAMLINGSMETOD

Det finns många metoder man kan använda för att samla in data i en utvärdering. I den här skriften ger vi exempel på:

	Metoder	Utvärdering nr
	Frågeformulär	1, 3, 4, 5, 6, 7
	Intervjuer	2, 3
	Observationer	2, 6
	Loggböcker	6
	Studiebesök	2
	Dokumentanalyser	1, 3

Ingen metod är i sig bättre eller sämre än någon annan. Däremot kan olika metoder vara mer eller mindre lämpliga i olika sammanhang. Det som bör styra valet av metod är i första hand syftet med den aktuella utvärderingen och de huvudfrågor utvärderingen förväntas ge svar på det vill säga. vilken typ av data som behöver samlas in.

Elevinflytande

Det här exemplet beskriver hur en kommun gick tillväga när den utvärderade elevinflytandet i kommunens grundskolor.

Ett prioriterat område

I kommunens skolplan anges elevinflytande som ett av flera prioriterade områden. Ett av målen för elevinflytandet lyder:

Minst 70 procent av eleverna ska anse att de har ett reellt inflytande i skolan.

Barn- och ungdomsnämnden beslutar att utvärdera detta mål. Syftet med utvärderingen är att bedöma måluppfyllelsen och att få fram underlag för eventuella åtgärder. En uttalad ambition är att målet i fram-

tiden ska utvärderas löpande så att man kan följa eventuella förändringar i måluppfyllelse. Ett standardiserat frågeformulär, som ska kunna användas i framtida utvärderingsarbete, ska därför utarbetas.

Den aktuella utvärderingen är en del av kommunens kvalitetsbedömning av skolans verksamhet. En kortfattad beskrivning av utvärderingsresultatet ska därför ingå i kommunens årliga kvalitetsredovisning.

Barn- och ungdomsnämnden ger nämndkansliet i uppdrag att genomföra utvärderingen. Som projektledare och huvudsaklig genomförare utses en utredare på kommunens organisations- och utvecklingsenhet, där det finns stor kompetens i att genomföra statistiska undersökningar. Till projektledaren knyts en referensgrupp som består av nämndkansliets utvecklingsledare för grundskolan och tre skolledare.

Referensgruppen diskuterar bland annat hur utvärderingen ska förankras. Framför allt skolledarna påpekar att en del lärare kan uppfatta en utvärdering om elevinflytande som hotfull, särskilt om det saknas ordentlig information om hur resultatet ska användas. En av skolledarna åtar sig därför att formulera ett brev till samtliga rektorer i kommunen där utvärderingens syfte och tänkta användning utförligt ska beskrivas. För att inte skapa oro på skolorna utlovas att det i resultatredovisningen inte ska gå att identifiera enskilda skolor eller klasser. Skolledarna uppmanas också att på lämpligt sätt föra denna information vidare till samtliga lärare.

Vad är elevinflytande?

Syftet med utvärderingen är alltså att bedöma i vil-

ken utsträckning skolplanens mål för elevinflytande har uppnåtts.

För att kunna konstruera ett frågeformulär behöver begreppet elevinflytande först preciseras och konkretiseras. Vad menas egentligen med elevinflytande? Vilka uttryck kan detta inflytande ta sig? Vad kan eleverna ha inflytande över? Vad har de rätt att ha inflytande över? Vad säger läroplanen om elevinflytande? Och, inte minst, vad är viktigt för att eleverna ska uppleva att de har ett reellt inflytande?

Projektledaren ägnar relativt mycket tid åt denna fas. Hon inleder arbetet med att orientera sig i olika skrifter. Hon söker också användbara exempel från Skolverkets olika utvärderingar, där bland annat elevinflytandet tidigare har studerats. Hon går också igenom läroplanerna och gör följande noteringar:

Elevernas inflytande kan gälla i princip varje fråga som rör skolan, då varje sådan fråga också rör eleverna. Det kan gälla arbetsmiljön, skolans organisation och arbetet i skolan – dess former och innehåll. Inflytande kan vara formellt, genom deltagande i formella beslutsprocesser och/eller informellt, genom dialog och möjlighet till påverkan i det löpande arbetet.

Elevinflytande innebär inte att eleverna ensamma ska bestämma i skolan. Skolan är en medborgerlig angelägenhet i samhället och står under demokratisk kontroll och styrning. Lärarna har ett professionellt ansvar. Man kan därför säga att verksamheten i skolan utförs i mötet mellan olika intressen, där elevernas intresse är ett. Varje beslut är en avvägning mellan dessa olika perspektiv och intressen.

Begreppet elevinflytande definieras inte i styrdokumentet och som man kan förvänta av ett målstyrt skolväsende sägs heller ingenting om hur elevernas inflytande ska utformas.

Vad elevers inflytande och ansvar betyder och hur det ska organiseras måste därför diskuteras och utvecklas på varje skola, i varje klassrum och i varje relation mellan lärare, elever, skolledare och föräldrar.

I de nuvarande läroplanerna för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna (Lpo 94 och Lpf 94) har frågan om elevinflytande en framträdande plats. I Lpo 94 står det till exempel:

”Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. Den skall utveckla deras förmåga att ta ett personligt ansvar. Genom att delta i planering och utvärdering av den dagliga undervisningen och få välja kurser, ämnen, teman och aktiviteter, kan eleverna utveckla sin förmåga att utöva inflytande och ta ansvar.”

I Lpf 94 tydliggörs skolans ansvar för elevernas inflytande:

”Elevernas möjligheter att utöva inflytande på undervisningen och att ta ansvar för sina studieresultat förutsätter att skolan klargör utbildningens mål, innehåll och arbetsformer, liksom vilka rättigheter och skyldigheter eleverna har.”

Vidare anges i grundskoleförordningen att varje skolas arbetsplan ska precisera utformningen av elevin-

flytande i varje klass eller undervisningsgrupp. Barn och ungas rätt till inflytande tas också upp i FN:s barnkonvention där bland annat följande står att läsa:

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

(FN:s konvention om barns rätt, §12.

En förkortad version av konventionen finns på www.rb.se/konvention/kortversion.htm.)

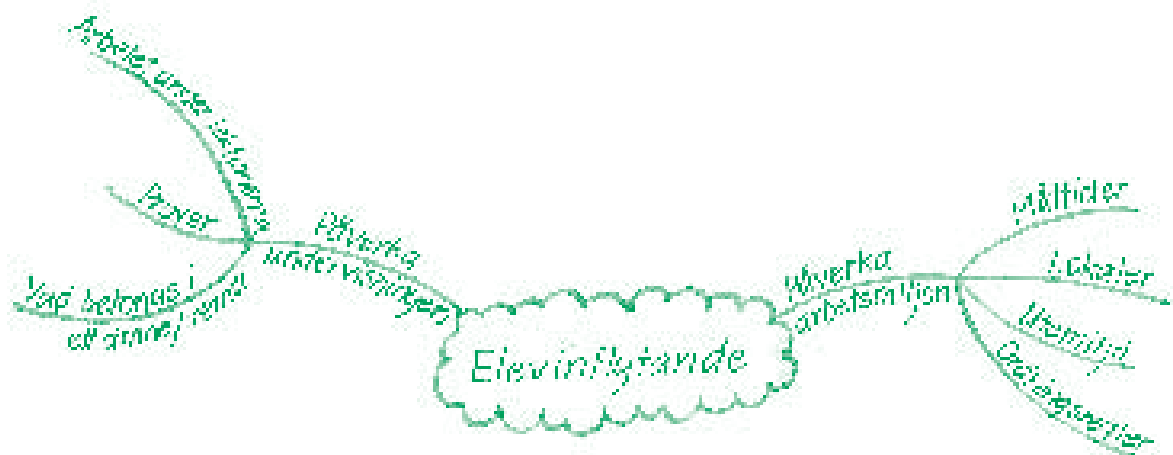
Med hjälp av denna litteraturgenomgång kan projektledaren nu formulera ett antal frågor om elevinflytande. Dessa diskuteras i referensgruppen. En av skolledarna i referensgruppen ordnar ett möte mellan projektledaren och en grupp elever som hon kan dis-

kutera vidare med. Under detta möte får eleverna själva beskriva vad de uppfattar att de har inflytande över, vad de skulle vilja ha inflytande över och vad som kännetecknar ett bra elevinflytande. Projektledaren prövar också en del av de idéer som diskuteras i referensgruppen på eleverna.

Mötet med eleverna ger en god inblick i hur eleverna ser på sitt eget inflytande. Projektledaren får också många konkreta uppslag till hur man skulle kunna ringa in och avgränsa begreppet elevinflytande.

Tankekartan

Med hjälp av detta samtal kan projektledaren rita upp ett tankekarta, där begreppet elevinflytande preciseras och konkretiseras. (Här visas endast en del av denna karta.)

När denna tankekarta är skissad utarbetas själva *frågeformuläret*.

Elevinflytandet delas in i olika områden.

För varje område ska eleverna sedan, på en fyrgradig skala, få bedöma hur mycket de själva är med och påverkar. Här ett utdrag ur frågeformuläret:

Område	Mina möjligheter att påverka är:				
	inga	ganska små	ganska stora	stora	vet ej
Arbetet med de olika ämnena					
Ordningsreglerna i min klass					
Provens fördelning över terminen					
Skolans utemiljö					

Sammanlagt formuleras 20 sådana områden. Eleverna ska också ange de fyra områden som de anser vara viktigast att ha inflytande över. Frågeformuläret innehåller även några öppna frågor, där eleverna med egna ord ska beskriva hur de ser på sitt inflytande, vad de särskilt vill ha inflytande över och eventuella förslag till åtgärder.

Frågeformuläret provas på några elever. Det visar sig då att några områden var svåra att ta ställning till varför vissa omformuleringar måste göras.

Hela klasser väljs ut

Grundskolorna i kommunen har totalt ca 6 000 elever. För att få ett rimligt urval diskuterar referensgruppen olika urvalsprinciper. Gruppen beslutar sig för att välja ut hela klasser. Gruppen anser också att det är viktigt att olika åldersgrupper är representerade i urvalet och väljer därför att ta ut lika många elever från vardera år 3, 6 och 9. Urvalet görs så att 200 elever från varje år ingår. Det innebär att något fler

klasser måste väljas ut för år 3, då en del skolor har åldersblandade klasser. 200 elever från varje år bör kunna ge goda möjligheter att göra statistiska jämförelser mellan årskurserna.

PROJEKTLEDAREN DELTAR AKTIVT

Projektledaren deltar själv i en stor del av genomförandet av undersökningen. Hon är med i klasserna, berättar om uppläggningsen och svarar på frågor. Ett skäl till att projektledaren själv är närvarande är att skapa intresse för undersökningen, dels för att få en hög svarsfrekvens, dels för att öka trycket på att resultatet verkligen kommer att användas. Eleverna är mycket engagerade och samtidigt undrande över om resultatet kommer att tas på allvar och användas. Projektledaren berättar varför utvärderingen görs och hur den kommer att användas.

På några skolor tar skolledaren eller en utvecklingsansvarig person över genomförandet i klasserna. Avsikten är att involvera skolans personal och skapa större legitimitet och intresse för utvärderingen.

När undersökningen är avslutad har man fått in svar från samtliga utvalda klasser och skolor. Någon *bortfallsanalys* behövs därför inte i detta fall.

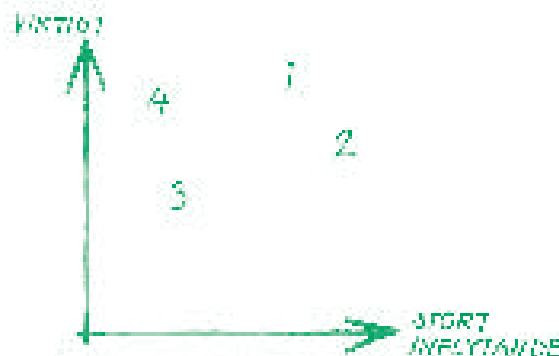
Bearbetning och analys med dataprogram

Statistisk bearbetning görs med hjälp av statistikprogram. (Det finns många olika program som kan hantera statistiskt material och möjliggöra statistiska analyser. Det är också

relativt enkelt att göra överskådliga presentationer med hjälp av olika diagram. *Statview* och *SPSS* är två exempel på kraftfulla statistikprogram. Excel kan också användas för enklare bearbetningar.) Svaren matas in. Svarsfördelningen för var och en av de 20 områdena tas fram, både för urvalet som helhet och för de enskilda årskurserna. Därefter görs enklare statistiska analyser.

Till exempel görs en jämförelse mellan de områden som eleverna tycker är viktigast – de fick ange de fyra viktigaste – och hur de uppfattar sitt inflytande i dag när det gäller just dessa områden. Varje påstående får då en position på två axlar. Så här kan det då se ut (exemplet är fiktivt):

Förklaringar:

1. Arbetet med de olika ämnena
2. Ordningsreglerna i min klass
3. Provens fördelning över terminen
4. Skolans utemiljö

Som framgår av exemplet så anser eleverna att *skolans utemiljö* och *provens fördelning över terminen* är viktiga områden att ha inflytande över men att det endast är det senare de har relativt stort inflytande över. Mindre viktigt anser de det vara att ha *inflytande över arbetet med de olika ämnena* och *ordningsreglerna i den egna klassen*. Det förra anser de sig ha litet inflytande över, det senare relativt stort inflytande över.

Analysen och resultatpresentationen görs dels för hela urvalet (totalnivå), dels för urvalen från de olika årskurserna.

Projektledaren presenterar resultaten av den statistiska bearbetningen i en skriftlig rapport. Svaren på de öppna frågorna skrivs ut ordagrant. Resultatet diskuteras därefter i referensgruppen. Genom att jämföra resultatet med skolplanens mål drar gruppen slutsatsen att enligt elevernas bedömning uppnås inte målet i skolplanen fullt ut. Nämndkansliets utvecklingsledare skriver ett följebrev till rapporten, där dessa slutsatser redovisas.

Viktigt för framtiden

Resultatet av hela undersökningen kan som synes bli ett viktigt underlag för bedömning av vad som bör prioriteras i det fortsatta arbetet med att stärka elevinflytandet i kommunens skolor. Rimligen bör områden som eleverna uppfattar som viktiga att ha inflytande över men där de i dag anser inflytandet är lågt få högsta prioritet i det fortsatta arbetet. Till det som bör ges lägst prioritet hör följaktligen områden som eleverna uppfattar att de redan har stort inflytande

över och som de samtidigt betraktar som mindre viktiga att ha inflytande över.

Resultatet av utvärderingen diskuteras i Barn- och ungdomsnämnden. Tjänstemännen på nämndkansliet får i uppdrag att utifrån diskussionen utforma en *plan för åtgärder*. Till nästa möte med Barn- och ungdomsnämnden presenterar tjänstemännen följande åtgärder:

- Rektor på varje skola ska presentera resultatet för lärare och elever.
- Rektorerna kallas till ett seminarium för att diskutera resultatet, slutsatser och lämpliga åtgärder.
- Rektorerna får i uppdrag att utarbeta åtgärdsplaner för att stärka elevinflytandet på sina respektive skolor.
- Uppföljningar ska göras varje år för att spåra eventuella förändringar.

Utvärderingsresultatet sprids till alla skolor. Det diskuteras bland annat under studiedagar på några av skolorna, en del lärare diskuterar också resultatet med sina elever. På en skola samlas alla elever i aulan där resultatet presenteras. De uppmanas därefter att diskutera resultatet i sina respektive klasser. I vissa klasser blir det mycket livliga diskussioner. Några skolor beslutar också att använda formuläret igen i samtliga klasser på skolan.

Frågeformuläret justeras något inför kommande användningar. Därefter läggs det ut på kommunens hemsida, som inspiration och underlag för skolornas egna utvärderingar. Det blir därmed också tillgängligt för andra kommuner.

ATT FUNDERA ÖVER

Skillnader mellan upplevt och faktiskt inflytande

Undersökningen är inriktad på att fånga elevernas *upplevelser* av sitt inflytande. Också målet i skolplanen är formulerat så att det är elevernas *upplevelser* av inflytande som står i fokus. Inte desto mindre kan man fråga sig vad elevernas upplevelser av sitt inflytande egentligen säger om deras *faktiska* inflytande?

Kanske är deras upplevda inflytande mindre än deras faktiska inflytande? Kanske är det i själva verket så att lärarna lyssnar mycket mer på eleverna än de tror? Eller kanske det är precis tvärtom – att eleverna upplever att de har ett större inflytande än de i själva verket har?

Det är således viktigt att hålla i minnet att den gjorda undersökningen endast mäter elevernas upplevelser av inflytande och att man från dessa resultat inte utan vidare kan dra några slutsatser om hur det förhåller sig med det faktiska elevinflytandet i den aktuella kommunens skolor.

Fundera över hur man skulle lagt upp undersökningen om det hade varit eleverna faktiska inflytande man hade velat utvärdera.

Om svarsfrekvensen

I just den här undersökningen var svarsfrekvensen

100 procent. Den här typen av elevundersökningar kan emellertid resultera i mycket låg svarsfrekvens, vilket till exempel kan bero på att elever känner bristande tilltro till undersökningar av det här slaget eller på lärarnas allmänna vilja att öka elevernas inflytande. Det sätt undersökningen presenteras på är således mycket viktigt.

I den aktuella undersökningen bör man också fundera över om svarsfrekvensen kan ha påverkats av att det i vissa klasser var projektledaren själv som presenterade undersökningen medan det i andra klasser var skolledaren eller någon utvecklingsansvarig person som gjorde det.

Det kan också finnas en allmän skepsis bland eleverna att deras svar inte tas på allvar. Det är därför viktigt att vid presentationen verkligen kunna lämna garantier för att resultatet kommer att tas på allvar. Om eleverna uppfattar att det arbete de lägger ned på frågeformuläret inte kommer till nytta så påverkar det inte bara kvaliteten på deras svar utan kan också skapa dåliga förutsättningar för andra framtida undersökningar av liknande slag. Sedan är det naturligtvis viktigt att resultatet verkligen används, så att löftena om användning inte blir till tomma ord.

Ju tydligare mål, desto lättare att utvärdera

En slutsats man ofta kan dra av den här typen av utvärderingar är att målet i skolplanen gentemot vilket man värderar resultatet inte var så precist och konkret formulerat som man skulle ha kunnat önska sig. Den här typen av undersökningar kan därför bidra till att skolplanens mål med åren blir allt tydligare

formulerade. I det aktuella fallet skulle det kanske ha varit lättare att värdera resultatet om målet till exempel hade varit formulerat så här:

70 procent av eleverna ska anse sig ha stora möjligheter att påverka inom vart och ett av de fem områden som de själva anser vara viktiga att kunna påverka.

VARFÖR?

Bakgrund

Beslut om utvärdering av mål. Ska utgöra en första i en serie av kommande utvärderingar. Ingår i kommunens kvalitetsbedömning av skolans verksamhet.

Motiv/syfte

Bedömning av måluppfyllelse (kvantitativt mål i skolplanen).

Användning

Underlag för att följa förändringar. Underlag för bedömning av behov av eventuella åtgärder. Underlag för kommunens kvalitetsredovisning.

VAD?

Utvärderingsobjekt

Elevers upplevelser av sitt eget inflytande.

Huvudfrågor

Hur upplever eleverna sitt inflytande inom ett antal områden.

Bedömningskriterier

Kvantitativt mål i skolplanen.

VILKA?

Intressenter

Elever, föräldrar, lärare, skolledare, tjänstemän, politiker.

Medverkande

Projektledare, skolledare, eleverna i år 3, 6 och 9.

Genomförare

Utredare från kommunens organisations- och utvecklingsenhet.

HUR?

Datainsamlingsmetod

Skriftligt frågeformulär med fasta svarsalternativ.

Urval

Klusterurval (hela klasser i år 3, 6 och 9).

Metod för analys

Statistisk bearbetning och analys (med hjälp av datorprogram).

RESULTAT?

Värdering

Resultatet jämförs med skolplanens mål.

Spridning

Barn- och ungdomsnämnden. Kommunens skolor. Elever.

Frågeformuläret läggs ut på kommunens hemsida och blir tillgängligt för andra.

Lärande

Åtgärdsområden uppmärksammas. Plan för åtgärder. Frågeformulär som kan användas i framtida uppföljningar. Några skolor använder frågeformuläret för egna kartläggningar.

Skolor som utvärderar varandra

Även det här exemplet handlar om att utvärdera elevinflytandet i en kommun, men här är både utgångspunkter och uppläggning lite annorlunda.

Både fallstudier och metodutveckling

Tjänstemännen på nämndkansliet i en kommun har löpande kontakter med rektorerna i kommunen. En av dem lägger fram en idé. Hon har haft kontakt med ett par skolledare i grannkommunerna och de vill utvärdera varandras skolor. De vill få sin egen verksamhet utvärderad av en utomstående betraktare för att få andras perspektiv på den egna verksamheten. De vill också lära av hur andra skolor bedriver sin verksamhet. De vill dessutom utveckla sitt eget

kunnande i utvärdering, bland annat för att kunna uppfylla läroplanens krav på utvärdering. De tre skolledare som har diskuterat idén är alla skolledare för skolor med förskoleklasser och år 1–6. Skolledarna har dessutom förankrat idén hos de fackliga ombuden på skolorna.

Politikerna och tjänstemännen i kommunen har å sin sida länge diskuterat hur skolornas arbete med elevinflytande skulle kunna utvärderas och utvecklas. Tjänstemännen diskuterar rektorns idé med Barn- och ungdomsnämndens ordförande och utarbetar, efter att ha haft kontakter med tjänstemän i grannkommunerna, ett förslag.

Barn- och ungdomsnämnden antar förslaget. Nämnden ser detta både som en fallstudie av hur frågor om elevinflytande hanteras och som ett metodutvecklingsprojekt som kan stödja kommunens och skolornas arbete med utvärdering och kvalitetsredovisning. Fallstudien kan bilda underlag för en utvärdering av skolplanens mål för elevinflytande.

Förslaget innebär att kommunen i samarbete med två andra kommuner ska stödja en korsvis utvärdering av de tre skolorna. Pengar till vikariekostnader beviljas. Villkoret är att utvärderingarna fokuseras på hur skolorna arbetar med elevinflytande och att de i sina utvärderingar utgår från de mål för elevinflytande som finns formulerade i respektive skolas arbetsplan. Ett annat villkor är att utvärderingarna dokumenteras ordentligt och att skolledarna rapporterar om utvärderingsarbetet på nästa skolledarkonferens som kommunen anordnar.

Fyra huvudfrågor

Skolchefen bjuder in representanter för de andra kommunerna, de tre skolledarna, några lärare som visat sig vara intresserade av utvärderingsfrågor samt några tjänstemän på nämndkansliet till ett möte. Tillsammans preciserar de utvärderingens inriktning och uppläggning.

Gruppen börjar med att gå igenom de tre skolornas arbetsplaner och formuleringarna där om elevinflytande. De studerar också kommunernas skolplaner och de skrivningar som finns om elevinflytande.

Sedan gör man en lista över de svårigheter de upplever eller uppfattar att lärarna på skolorna upplever i arbetet med att stärka elevinflytandet. Skälet till denna fokusering på svårigheter är att genom utvärderingen försöka få idéer och uppslag till hur man skulle kunna hantera dessa svårigheter. En del svårigheter är gemensamma, andra upplevs bara av några lärare. Sammantaget blir det en ganska lång lista.

Skolledarna och lärarna får nu i uppgift att var för sig markera de svårigheter som de uppfattar som viktigast att fokusera utvärderingen på. Markeringarna räknas ihop och skolchefen konstaterar att fyra svårigheter framstår som de mest angelägna att kunna komma till rätta med.

Gruppen preciserar därefter de gemensamma bedömningsgrunder de ska utvärdera de tre skolornas arbete emot:

- De mål för elevinflytande som formuleras i skolornas arbetsplaner.

- De mål för elevinflytande som formuleras i kommunernas skolplaner.

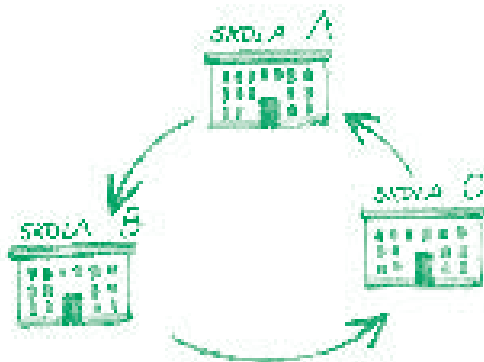
Därefter formulerar gruppen följande huvudfrågor för utvärderingarna:

- Vilka nuvarande arbetssätt ger eleverna störst möjlighet att ge uttryck och få gehör för sina intressen, idéer, synpunkter och önskemål? Enligt eleverna? Enligt personalen?
- I vilken utsträckning tillämpas dessa arbetssätt?
- Hur arbetar skolan för att öka elevinflytandet (om den gör det)?
- Vilka sätt uppfattas som framgångsrika av eleverna respektive av personalen?

Gruppen beslutar att det är dessa frågor som skolledarna ska söka svar på när de studerar varandras skolor.

Uppläggning

Gruppen går vidare och planerar utvärderingen. De tre skolorna ska utvärdera varandra enligt följande modell:

För datainsamlingen ska man använda sig av *intervjuer* och *observationer* enligt ett gemensamt utarbetat schema. Gruppen skissar på intervjufrågor och observationsscheman. Dessa fastställs sedan efter avstämning och telefonkontakter med de andra skolledarna.

På varje skola ska det bildas en *utvärderargrupp*, bestående av rektor och två lärare. Varje utvärderingsgrupp ska besöka de två andra skolorna under minst en hel dag vardera. Under dessa dagar ska de intervjua ett lämpligt urval av personal och elever samt göra observationer i några utvalda klasser. De ska anteckna intryck, reflektioner och frågor som väcks.

Därefter träffas de tre utvärderingsgrupperna för en gemensam diskussion av erfarenheter och intryck de fått under skolbesöken. De försöker också värdera sina intryck utifrån de överenskomna värderingskriterierna – de mål för elevinflytande som formulerats i skolplaner och arbetsplaner.

Eftersom de som skolledare och lärare är väl förtrogna med de frågor utvärderingen gäller, kan de utifrån sina iakttagelser också lämna rekommendationer till de besökta skolorna. De diskuterar också vad de kan lära av de andra skolorna, det vill säga vad de blivit inspirerade till att pröva i den egna skolan, särskilt sådant som kan överbrygga de svårigheter de tidigare diskuterat.

Varje utvärderingsgrupp utarbetar en kort, skriftlig rapport där de sammanfattar sina erfarenheter och iakttagelser. Varje skola får därmed tre rapporter: två

från de båda andra skolorna och den de själva utarbetat. En av rapporterna gäller den egna skolan.

Rapporterna sprids till samtliga lärare på skolorna och ger upphov till livliga pedagogiska diskussioner. Diskussionerna leder också till vissa omarbetningar av skolornas arbetsplaner. Rektorerna gör dessutom sammanfattningar som ska ingå i skolornas kvalitetsredovisningar.

Tre utvärderingar och tre rapporter

Nämndkansliet i varje kommun får också de tre rapporterna från kommunernas tre skolor. En av tjänstemännen går särskilt igenom den rapport som gäller skolan i den egna kommunen. Rapporten granskas och jämförs med skolplanens mål. Tjänstemannen gör sedan en sammanfattning och en värdering som delas ut till ledamöterna i Barn- och ungdomsnämnden. De tre utvärderingsrapporterna lämnas som bilagor.

Under en kommande skolledarkonferens berättar skolledaren om utvärderingen. Hon berättar om hur utvärderingarna lades upp, om vad man kom fram till samt hur skolan använt sig av resultaten. Hon ger också exempel på hur de andra skolorna använt sina rapporter.

Efter konferensen sprids sammanfattningen och rapporterna till samtliga skolor i kommunen. De tre skolorna fortsätter att samarbeta, bland annat kring frågor som rör utvärdering.

ATT FUNDERA ÖVER

Är det känsligt att utvärdera varandra?

I det här exemplet är det tre skolor från olika kommuner som utvärderar varandra. En annan, tänkbar möjlighet, som kanske skulle vara lättare att administrera, är att skolor inom en och samma kommun utvärderar varandra. Närheten mellan skolorna skulle också kunna underlätta ett fortsatt samarbete och spridning av erfarenheter mellan skolorna.

Om denna uppläggning är möjlig beror givetvis på vilken typ av relationer som finns mellan skolorna. Om relationerna är goda behöver det dock inte vara känsligare att bli utvärderad av en skola i samma kommun än av en skola i en annan kommun.

Räcker en dag för skolbesök?

Utvärderingsgrupperna besöker varandras skolor under en dag. Det är en ganska kort tid för att både göra intervjuer och observationer. Om det ska räcka med en dag krävs noggrann planering – till exempel att alla intervjuer och observationer är schemalagda i förväg. Samtidigt kan det vara svårt att vara borta från den egna skolan under längre perioder. För att få ytterligare information kan besöken därför kanske kompletteras i efterhand antingen med några nya, kortare besök eller genom telefonkontakter. Besöken skulle självfallet också kunna kompletteras med skriftliga frågeformulär.

Gemensamma eller egna mallar?

I vårt exempel tog den gemensamma planeringsgruppen fram förslag till intervjuguide och observationschema. Avsikten var att alla tre utvärderingsgrupperna skulle använda gemensamma mallar, vilket i sin tur skulle underlätta utbytet av erfarenheter och iakttagelser.

Samtidigt kan det ibland vara bra att inte ha gemensamma mallar, eftersom varje utvärdering måste kunna anpassas till den aktuella skolans arbetsplan och förutsättningar. Med alltför standardiserade mallar riskerar man att förbise det unika för varje skola. Här måste frågan avgöras från fall till fall.

SAMMAN- FATTNING

VARFÖR?

Bakgrund

Skolledare vill få den egna verksamheten utvärderad, lära av andra skolor och utveckla kunnandet i utvärdering. Inom kommunen pågår diskussioner om hur elevinflytandet kan utvärderas och utvecklas.

Motiv/syfte

Få kunskap om hur mål kan uppnås och olika svårigheter hanteras. Få underlag för att utveckla elevinflytandet.

Användning

Underlag för lärande i skolorna. Underlag för kommunen årliga kvalitetsredovisning

VAD?

Utvärderingsobjekt

Elevinflytandet i tre skolor.

Huvudfrågor

Arbetsätt i förhållande till mål.

Bedömningskriterier

Mål i arbets- och skolplaner.

VILKA?

Intressenter

Skolledare, lärare, elever, tjänstemän, politiker.

Medverkande

Lärare och elever.

Genomförare

Skolledare, lärare.

HUR?

Datainsamlingsmetod

Skolbesök- intervjuer och observationer.

Urval

Representativt, slumpmässigt.

Metod för analys

Gemensamma analyser och jämförelser av iakttagelser och erfarenheter.

RESULTAT?

Värdering

Elevinflytandet vid de olika skolorna värderas i förhållande till arbetsplaner och skolplaner.

Spridning

Alla lärare på de tre skolorna. Barn- och ungdomsnämnden. Muntligt till alla skolledare, skriftligt till alla skolor. Ingår i kvalitetsredovisningar.

Lärande

Underlag för pedagogiska diskussioner på skolorna. Omarbetning av arbetsplaner. Fortsatt samarbete mellan skolorna.

Utvärdering av seminarieserie

Det här exemplet handlar om hur en kommun gick tillväga för att utvärdera en seminarieserie som ingick som var en del av kommunens särskilda satsning på skolutveckling.

Ska seminarierna fortsätta?

Barn- och ungdomsnämnden i en kommun har under två års tid ordnat Pedagogiskt Forum, en seminarieserie som varit öppen för alla som arbetar med och i skolan från förskola till gymnasiet. Också de som arbetar med Komvux har bjudits in att delta.

Syftet med dessa seminarier var att skapa en mötesplats och en dialog mellan lärare, skolledare, politiker, tjänstemän och föräldrar. Det övergripande syftet var att öka intresset för pedagogisk utveckling.

Vid varje tillfälle, två gånger per termin mellan klockan 16 och 20, har någon aktuell utvecklingsfråga diskuterats. Varje seminarium inleddes med ett anförande av antingen någon lärare från en skola i kommunen eller någon extern forskare, debattör eller expert. Mellan 15 och 20 personer deltog vid varje seminarietillfälle.

Nu vill Barn- och ungdomsnämnden utvärdera seminarieserien för att kunna ta ställning till om Pedagogiskt Forum ska fortsätta eller om man ska försöka hitta andra former för att öka intresset för pedagogisk utveckling i kommunens skolor. Utvärderingens huvudfrågor blir därför:

- Vad har Pedagogiskt Forum bidragit till?
- Hur har Pedagogiskt Forum fungerat?

Skolchefen får i uppdrag att ansvara för utvärderingen. Han utser en grupp tjänstemän att genomföra utvärderingen.

Fyra bedömningskriterier

Gruppen inleder sitt arbete med att titta närmare på den målsättning som formulerades i samband med beslutet om att starta Pedagogiskt Forum. Av dokumenten framgår bland annat att man ville öka förståelsen mellan skolans olika intressenter, öka olika intressenters inflytande över skolutvecklingen samt i allmänhet öka intresset för skolutvecklingsfrågor. En ytterligare ambition var att föra ut och levandegöra kommunens skolplan.

Med utgångspunkt i dessa dokument preciserar gruppen fyra bedömningskriterier för den aktuella utvärderingen.

Om Pedagogiskt Forum har fungerat bra så ska det ha:

- främjat förståelsen mellan olika intressenter,
- ökat intresset för skolans utvecklingsfrågor,
- ökat intressenternas inflytande över skolutvecklingen,
- fört ut och levandegjort kommunens skolplan.

Två berörda kategorier

Nästa fråga gäller vilka som är berörda av utvärderingen. Gruppen identifierar två kategorier av berörda – de tänkta användarna av utvärderingen och den tänkta målgruppen för Pedagogiskt Forum. Den första kategorin berörda är de som fattar beslut om seminarieriens framtid – Barn- och ungdomsnämnden – och de som arrangerar seminarierna – tjänstemännen på skolkansliet.

Den andra kategorien – målgruppen för Pedagogiskt Forum – består av pedagoger, skolledare, politiker, tjänstemän och föräldrar. Dessa kan i sin tur delas in i två undergrupper – de som deltagit i seminarierna och de som inte gjort det. Av tidsskäl väljer gruppen dock att för den här utvärderingen avgränsa gruppen medverkande till dem som deltagit i seminarierna.

Olika upplevelser speglar mångfalden

Därefter diskuterar gruppen hur utvärderingen skulle kunna läggas upp och vilka metoder som skulle kunna användas för att samla in data. Gruppen finner att den första huvudfrågan – vad Pedagogiskt Forum har bidragit till – är öppen till sin karaktär. Frågan kan

rymma ett stort antal aspekter, och värdet av seminarierna kan uppfattas mycket olika av olika personer, på olika nivåer och för olika verksamheter. Vad som är betydelsefullt för en lärare kan till exempel skilja sig från vad som är betydelsefullt för en förälder eller en tjänsteman på förvaltningen.

Även den andra huvudfrågan – hur Pedagogiskt Forum har fungerat – är öppen till sin karaktär. Det är rimligt att tänka sig att deltagarnas synpunkter också här kan komma att uppvisa stor variation. Gruppen bestämmer sig därför för att söka fånga de berördas uppfattningar om vad Pedagogiskt Forum har betytt för dem. Valet faller på relativt löst strukturerade intervjuer och en enkät med öppna frågor. På sätt kan de få en inblick i vad de berörda själva uppfattar att Pedagogiskt Forum har bidragit till, och vad de själva lyfter fram som värdefullt eller problematiskt. Att man för den första huvudfrågan väljer intervjuer och inte till exempel ett frågeformulär beror på bedömningen att deltagarna representerar så skiftande intressen att det kan vara svårt att utarbeta ett formulär som täcker alla dessa olikheter och variationer.

För att få svar på den andra huvudfrågan – hur seminarierna har fungerat – bestämmer sig gruppen för att ta reda på hur deltagarna bedömer värdet av seminarierna utifrån de bedömningskriterier som ställts upp. Här däremot passar det bra med ett skriftligt frågeformulär.

Tre datainsamlingsmetoder

Gruppen beslutar sig för att använda tre olika datainsamlingsmetoder:

Ett *skriftligt frågeformulär* till dem som deltar under närmaste två seminarierna. Formuläret ska framför allt innehålla öppna frågor, men även några flervalsfrågor. De inledande frågorna ska lämna stort utrymme för de svarandes egna reflektioner och värderingar av seminarierna. Därefter följer ett antal frågor som kommer från målsättningen för Pedagogiskt Forum, till exempel: Hur har du använt de tankar, idéer eller kunskaper du fått under seminarierna? Det finns också frågor om seminariernas form, till exempel: Tycker du att seminarierna har varit upplagda på ett bra sätt? Har du förslag till förändringar?

Intervjuer med några rektorer på skolor där skolledaren själv eller någon av skolans lärare har deltagit. Syftet är att få skolledarens syn på om tankar och idéer från seminarierna har spridits i skolorna. Att valet faller på rektorerna motiveras med att dessa har överblick över skolornas verksamhet och vad som tas upp på interna möten. Totalt planeras 15 intervjuer som fördelas på tre tjänstemän.

Dokumentanalyser i form av deltagarlistor från varje seminarium för att få fram en sammanställning av basfakta om seminarierna: antal deltagare, representation från olika grupper och olika skolor samt genom andra dokument få fram en sammanställning av kostnader för seminarieriet (till exempel lokalhyra, planeringstid för tjänstemän och arvoden).

Gruppen gör upp en tidsplan och en arbetsfördelning. I denna plan ingår utarbetande av frågeformulär, utdelning och insamling av frågeformulären vid

två seminarier, intervjuer, bearbetning av svar på frågeformulär och intervjuanteckningar, rapportarbete samt föredragning i nämnderna. En av tjänstemännen utses att stå för det mesta av arbetet med bearbetning, analys och rapportering.

Att bearbeta ett stort material

När frågeformulär och intervjuanteckningar samlats in har den tjänsteman som ansvarar för bearbetningen ett både omfångs- och innehållsrikt material. Tjänstemannen börjar arbetet med att läsa igenom samtliga svar i frågeformulären. Han stryker under och skriver ner iakttagelser, reflektioner och funderingar. Genom att läsa igenom samtliga svar först får han en övergripande bild av materialet som helhet, både vad det innehåller och hur svaren är formulerade.

Därefter går han tillbaka till understrykningar och anteckningar, och bläddrar i svaren för att söka formulera kategorier. Några kategorier av vad seminarieriet bidragit med börjar framstå som rimliga. En kategori är *Reflektion*. Många av svaren uttrycker att deltagarna börjat reflektera mer och över utvecklingsfrågor.

En annan kategori är *Användbara idéer*. I många svar uttrycker deltagarna att de har fått idéer som de prövat i den egna verksamheten. Detta gäller framför allt lärare och skolledare. Förhållandevis många kan ge exempel på hur idéer omsatts i förslag till mindre förändringar på den egna skolan. Bidrag till mer omfattande åtgärder är dock sällsynta.

En tredje kategori är *Förståelse/Insikt*. Här finns en

annan typ av bidrag som många enkätsvar beskriver – seminarierna har inneburit att deltagarna har ökat sin förståelse för varandras roller och verkligheter. Flera beskriver aha-upplevelser. Ytterligare kategorier växer fram i materialet.

På motsvarande sätt kan svaren sorteras upp i kategorier som rör Pedagogiskt Forum som arbetsform. Här tar många upp det icke-formella klimatet och möjligheterna att diskutera i pauser. En kategori blir därför *Klimat*. Exempel på andra kategorier som blir tydliga är *Externa/Lokala föreläsare*, *Förhandsinformation* och *Tider*.

När det gäller Pedagogiskt Forum som arbetsform finns en del kritik. Flera deltagare uppger att utrymmet för inlägg under seminarierna har varit ojämnt fördelat. Skolledare och tjänstemän har tagit en oproportionerligt stor del av utrymmet. Många andra deltagare har aldrig fått komma till tals. Svårast tycks föräldrar ha haft att göra sina röster hörda.

Tjänstemannen beskriver varje kategori. En del citat används för att illustrera deltagarnas svar. Också kritiken beskrivs tydligt så att sammanställningen ger rättvisa åt hela materialet. Alla förslag till förändringar som finns i enkätsvaren skrivs ut.

Flervalsfrågorna sammanställs. En övervägande del uppfattar seminarierna som värdefulla.

Nästa steg är att gå igenom intervjuanteckningarna. En central fråga är om kunskaper, erfarenheter och lärdomar vid seminarierna har bidragit till något på skolorna och haft betydelse för även andra än deltagarna. Här skapar tjänstemannen kategorierna *Bidrag till diskussion*, *Förslag* och *Projekt*. Den senare

kategorin fångar aktiviteter som startats med inspiration från Pedagogiskt Forum. Det finns dock få sådana exempel.

Värdering av materialet

När sammanställningen av allt material är klar plockar tjänstemannen fram de bedömningskriterier som formulerats utifrån målsättningen med Pedagogiskt Forum. Han går igenom det kategoriserade materialet och försöker med hjälp av kriterierna att värdera materialet i förhållande till frågan om hur Pedagogiskt Forum fungerat. För att besvara denna fråga försöker han se var tonvikten ligger och vilka tendenser materialet uppvisar. Denna värdering är utvärderingens slutsatser.

Resultatet av analysen skickas ut för genomläsning till övriga i gruppen, som därefter samlas till ett möte. Där diskuteras kategoriindelningen och beskrivningarna. Några oklarheter uppmärksammas och rapporten förtydligas på några ställen. Värderingen i förhållande till bedömningskriterierna – utvärderingens slutsatser – diskuteras ingående.

Seminarierna fortsätter men breddas och kompletteras

Efter mötet färdigställs rapporten och lämnas till Barn- och ungdomsnämnden. Nämnden diskuterar rapporten och kommer till slut fram till att Pedagogiskt Forum ska fortsätta. Seminarierna har varit uppskattade och utvärderingen visar att de också tycks ha uppfyllt stora delar av sin målsättning. Utvärderingen visar samtidigt att skolplanen inte har disku-

terats eller lyfts fram under seminarierna, vilket innebär att ett av syftena med Pedagogiskt Forum bara i ringa grad uppfyllts. Val av teman och föreläsare ska därför i framtiden tydligare väljas utifrån de teman skolplanen prioriterar.

Utvärderingen visar också att Pedagogiskt Forum inte i någon högre grad tycks ha bidragit till ett ökat intresse för skolutveckling på skolorna – få aktiviteter i de skolor som deltagit i seminarier serien kan härledas därför. Nämnden beslutar därför att en skriftlig förfrågan om vilka teman som ska prioriteras ska gå ut till samtliga skolor. Förhoppningen är att seminarier på detta sätt mer än tidigare ska behandla för skolorna aktuella och intressanta frågor.

Förhoppningen är också att om seminarier tydligare kopplas till skolplanen, så ska detta kunna öka ämnenas aktualitet. Utvärderingen visar också att endast hälften av skolorna har varit representerade, på lärarnivå bara en tredjedel. Nämnden beslutar därför att gå ut med en särskild förfrågan till de skolor som hittills inte deltagit. Skolchefen får också i uppdrag att utveckla seminarieformen för att skapa bättre förutsättningar för att alla deltagare ska få möjlighet att komma till tals.

ATT FUNDERA ÖVER

Var urvalet representativt?

En fråga som verkligen tål att fundera över är i vilken utsträckning de deltagare som fick det skriftliga frågeformuläret (deltagarna i de två närmast följande seminarierna) var representativa för alla de deltagare som under två års tid hade deltagit i seminarierna. Hur skulle man kunna ta reda på det? Hade man för övrigt kunnat göra ett annat urval? I så fall vilket? Är det troligt att resultatet med ett annat urval skulle ha blivit annorlunda? Om ja – på vilket sätt och varför?

Kräver gott om tid

Att bearbeta och analysera kvalitativt material kan ta tid, ofta längre tid än man tror. Dessutom kan man ibland få en känsla av att man drunknar i materialet. Det är därför viktigt att planera ambitionsnivån efter den tid som står till förfogande och att avsätta rikligt med tid till bearbetning och analys. Ett sätt att strukturera analysarbetet är att hela tiden utgå från utvärderingens huvudfrågor eller bedömningskriterier.

Skulle man, utifrån samma material, ha kunnat tänka sig andra kategoriindelningar? Vilka då till exempel? Skulle slutresultatet ha blivit annorlunda? Om ja – varför och på vilket sätt?

Bra att förankra och stämma av

I det aktuella exemplet var det Barn- och ungdomsnämnden som beslöt att genomföra utvärderingen. Därefter planerades själva utvärderingen av en arbetsgrupp. För att säkerställa att nämnden verkligen får det underlag den önskar och behöver skulle gruppen ha kunnat stämma av sin planering av utvärderingen med nämnden eller åtminstone med nämndens ordförande innan den påbörjades. Åtminstone borde bedömningskriterierna ha varit godkända av både beställare och utförare. Sådana avstämmningar är alltid bra att göra, innan en utvärdering startar och i mindre kommuner kan det kanske ske lättare.

SAMMANFATTNING

VARFÖR?

Bakgrund

Kommunen har försökt öka intresset för pedagogisk utveckling genom att arrangera en seminariereserie – Pedagogiskt forum.

Motiv/syfte

Bedöma hur ett utvecklingsprojekt har fungerat och vad det lett till.

Användning

Underlag för beslut i Barn- och ungdomsnämnden om fortsättning eller avveckling av seminariereserien.

VAD?

Utvärderingsobjekt

Ett utvecklingsprojekt – Pedagogiskt Forum.

Huvudfrågor

Vad har Pedagogiskt forum bidragit till? Hur har Pedagogiskt forum fungerat?

Bedömningskriterier

Härledda ur målsättningen för Pedagogiskt Forum.

VILKA?

Intressenter

Tjänstemän, seminariedeltagare, skolledare.

Medverkande

Deltagarna i två på varandra följande seminarietillfällen.

Genomförare

Tjänstemän.

HUR?

Datainsamlingsmetod

Skriftligt frågeformulär, intervjuer och dokumentanalyser.

Urval

Deltagare under två seminarier. Några skolledare.

Metod för analys

Kategorisering av beskrivande data. Enklare kvantitativa sammanställningar.

RESULTAT?

Värdering

Insamlade och bearbetade data jämförs med uppställda bedömningskriterier.

Spridning

Barn- och ungdomsnämnden.

Lärande

Snedfördelat deltagande uppmärksammas och åtgärdas liksom den bristande kopplingen till skolplanen. Utvecklar formerna för delaktighet ytterligare.

Elevinflytande i årskurs 7–9

Detta exempel handlar om hur en enskild skola utvärderade särskilda satsningar på elevinflytande i årskurserna 7–9.

Särskild satsning under ett år

På en grundskola med år 7–9 har man under ett år gjort särskilda satsningar för att öka elevinflytandet. Bakgrunden är den kritik som eleverna framfört under flera år om bristande inflytande. Elevkritiken har till och med uppmärksammats i några mindre artiklar i lokalpressen. Några lärare hade vid flera tillfällen diskuterat frågan men inte gått vidare eftersom de känt att andra kollegor bromsat.

Innan den här speciella satsningen började fördes en del diskussioner, bland annat i den fackliga sam-

verkansgruppen. Några lärare diskuterade frågan om elevinflytande med eleverna själva, både för att fånga upp deras kritik och för att få förslag till förändringar. Någon systematisk kartläggning gjordes dock inte. Elevinflytande var också huvudfrågan under den planeringskonferens som hölls på skolan innan höstterminen började. Inför konferensen fick alla i uppdrag att läsa ett utdrag ur läroplanen (Lpo 94). Under konferensen antogs en plan för hur elevinflytandet skulle stärkas.

Nu, ett år senare, ska satsningen utvärderas. Skolledningen vill veta vad den bidragit till och är angelägen att analysera resultatet samt se var det behövs fortsatta åtgärder.

Intern grupp med externt stöd

Skolledningen tar upp frågan om utvärdering i den fackliga samverkansgruppen. Det råder full enighet om att en utvärdering bör göras. Särskilt viktigt är att utvärderingen görs på ett vederhäftigt sätt med tanke på den kritik som framförts, också bland lärarna på skolan. En grupp utses till att driva utvärderingen. Gruppen förstärks med en statistikkunnig utredare från förvaltningen. I uppdraget ingår att göra en totalundersökning, detta för det inte ska finnas några tvivel om resultatets trovärdighet.

Gruppens uppgift är nu att finna en metod att utvärdera resultatet av en satsning som pågått under ett år. Uppgiften är inte lätt med tanke på att ingen kartläggning av elevinflytandet från tiden före den speciella satsningen har gjorts. Det finns därför inget material att jämföra med.

Uppläggning i tre steg

Gruppen börjar med att försöka rekonstruera den kritik som var upprinnelsen till den speciella satsningen. De hör sig för bland lärare och skolledning och tittar i protokoll från möten där frågan har diskuterats. Kritiken handlade bland annat om att elever inte kände att lärarna lyssnade på deras synpunkter och förslag. Särskilt gällde detta elevernas synpunkter på den inre och yttre skolmiljöns utformning. En av utvärderingens huvudfrågor kan därför formuleras så här:

- I vilken utsträckning upplever eleverna i dag att lärarna lyssnar på deras synpunkter på skolmiljöns utformning?

Om resultatet visar att eleverna i dag upplever att lärarna i stor utsträckning lyssnar på deras synpunkter på skolmiljöns utformning skulle ett sådant resultat ge stöd för slutsatsen att elevinflytandet har ökat. Nästa steg är att gå tillbaka till de mål för satsningen som formulerades av planeringskonferensen i den särskilda plan den antog vid höstterminens början. Analysen av planen visar att ett av målen för den särskilda satsningen var att eleverna skulle få stöd av lärarna att utveckla elevrådsarbetet, samt att skolledningen skulle ta elevrådets krav och förslag på allvar och föra en dialog med elevrådet. Nu formuleras ytterligare några huvudfrågor:

- Har eleverna fått stöd från lärarna när det gäller att utveckla elevrådsarbetet?
- Har elevrådsarbetet utvecklats?
- Har det förts en dialog mellan elevråd och skolledning om elevrådets krav och förslag?

Om resultatet visar att frågorna ovan kan besvaras positivt tyder det på att satsningen varit framgångsrik i dessa avseenden. Ett tredje steg är att klargöra vilka andra åtgärder som skulle ingå i satsningen.

En åtgärd som också upptogs i planen var att när lärarna introducerade nya undervisningsavsnitt skulle de också presentera kursplanens mål för avsnittet. Därefter skulle lärare och elever tillsammans diskutera målen och hur de bäst kunde nås. Dessutom skulle lärare och elever gemensamt komma överens om hur avsnittet skulle utvärderas. Två naturliga huvudfrågor blir nu:

- Har eleverna varit delaktiga i sådana måldiskussioner?
- Har elever och lärare gemensamt kommit överens om hur utvärdering av de olika kursavsnitten ska gå till?

Om detta visar sig ha skett tyder det på att satsningen givit resultat i dessa avseenden. Och omvänt: om detta endast visar sig stämma i ringa grad tyder det på att satsningen inte givit önskat resultat i dessa avseenden.

Sammanfattningsvis: De huvudfrågor utvärderingsgruppen har formulerat utgår från den kritik som föregick satsningen samt de mål och de åtgärder som man beslutade om under planeringskonferensen.

Frågeformuläret utarbetas

Gruppen skissar nu på ett *frågeformulär* som de låter skolledning, lärare och elevråd ta del av. De ber särskilt om synpunkter på val av frågeområden.

Lärarna, skollädaingen och eleverna får en vecka på sig att inkomma med synpunkter och ändringsförslag. En av de synpunkter som kommer in är att inflytandet inte kan frikopplas från ansvar och att frågeformuläret därför bör innehålla frågor om elevernas ansvar för arbetsmiljö och studier. En annan syn-

punkt är att flickor kan ha svårare än pojkar att göra sina röster hörda i skolan och att man därför bör jämföra flickors och pojkars resultat.

Utvärderingsgruppen konkretiserar frågorna ytterligare och formulerar om dem till påståenden som eleverna ska ta ställning till. Några exempel:

	Instämmer			
	Helt	Delvis	Lite	Inte alls
Lärarna lyssnar om vi framför förslag till förändringar av inomhusmiljön.				
Lärarna visar att de är positiva till att vi har elevråd.				
Inför varje nytt avsnitt brukar vi diskutera kunskapsmålen för det aktuella avsnittet.				
Vi brukar ta ansvar för att vi ska nå målen för de avsnitt vi läser.				
Vi brukar diskutera med vår lärare hur utvärderingen av varje avsnitt ska gå till.				

Formuläret innehåller också två allmänna påståenden:

	Instämmer			
	Helt	Delvis	Lite	Inte alls
Jag känner att lärarna lyssnar på mina synpunkter.				
Jag känner att jag har inflytande över det som sker i skolan.				

Dessa två påståenden kan användas för sambandsanalyser – mer om det nedan.

En bakgrundsvariabel som gruppen finner särskilt intressant att studera är *årskurs*, då det kan tänkas att eleverna i olika årskurser har olika erfarenheter av elevinflytande. En annan är *kön*, för att kunna jämföra pojkars och flickors svar.

När frågeformuläret är färdigt ber gruppen några elever om hjälp med att testa det. Eleverna ombeds berätta hur det tänker när de bedömer de olika påståendena. Några påståenden visar sig vara tvetydiga och formuleras om.

Frågeformuläret är nu färdigt. Det ska besvaras av samtliga elever på skolan. En totalundersökning underlättar den praktiska hanteringen – eleverna kan svara vid ett och samma tillfälle och läraren kan ta in svaren direkt. Under ett i förväg överenskommet lektionspass får samtliga elever på skolan i år 7–9 frågeformuläret. Eleverna lägger sina svar i förseglade kuvert och lämnar kuverten till läraren som i sin tur vidarebefordrar dem till utvärderingsgruppen.

Datorn bearbetar

Svaren matas in i ett datorprogram som möjliggör statistiska analyser och grafisk presentation av svaren. Svarsfördelningen för de olika påståendena tas fram i tabellform. Det går nu att se vilka påståenden som fått störst respektive minst stöd av eleverna.

Tack vare de två allmänna påståendena är det också möjligt att mäta *samband* mellan övergripande tillfredsställelse med elevinflytandet och mer specifika frågor.

Låt oss säga att man, med hjälp av statistiska sambandsanalyser, finner ett samband mellan övergripande tillfredsställelse med elevinflytande och inflytande över inomhusmiljön. Ett sådant samband skulle då innebära att de som upplever inflytande över inomhusmiljön också är allmänt nöjda med elevinflytandet. De som däremot upplever ett bristande inflytande över inomhusmiljön är också missnöjda med elevinflytandet i allmänhet. Det skulle i så fall tyda på att inflytande över just inomhusmiljön är viktigt för tillfredsställelse med elevinflytandet i allmänhet.

Det gör det i så fall också troligt att ett ökat inflytande över inomhusmiljön skulle öka tillfredsställelsen över elevinflytandet i allmänhet.

Sådana sambandsanalyser gör det möjligt att identifiera viktiga åtgärdsområden, det vill säga områden där åtgärder kan antas bli särskilt verkningsfulla.

Rapport utan tolkningar

Utvärderingsgruppen sammanfattar resultatet i en rapport. Utvärderingens utgångspunkter – kritiken, målen och åtgärderna – beskrivs också. I det här skedet avstår gruppen från att tolka och dra slutsatser av resultatet. Med tanke på att det inte finns något jämförelsematerial från tiden före satsningen måste tolkningen av resultatet göras försiktigt.

Rapporten presenteras för skolledningen och senare för lärargruppen och elevrådet. Rektor uppmanar till en tids reflektion och inbjuder alla berörda till tolkningsarbete. Vad betyder resultatet? Har satsningen varit framgångsrik?

Några lärare som vill presentera resultatet i sina

klasser får i uppdrag att fånga upp sina elevernas reaktioner.

Alla inbjuds att före ett visst datum inkomma med synpunkter och reaktioner till utvärderingsgruppen. Gruppen gör sedan en samlad värdering av skolans satsning på elevinflytande med resultatet och de efterföljande diskussionerna som underlag.

På de områden som tidigare kritiserats av eleverna visar sig att eleverna upplever ett relativt stort inflytande. Också på de områden där konkreta åtgärder satts in verkar eleverna uppleva ett större inflytande än på en del andra områden. Detta skulle kunna tolkas som att satsningen givit resultat på just dessa områden. En sådan tolkning får stöd av de synpunkter och reaktioner på resultatet som kommit in till gruppen.

Men resultatet pekar också ut några områden där mycket tycks återstå att göra.

Diskussionerna, inte minst med eleverna, ger en rad tänkbara förklaringar till att inflytandet brister på just dessa områden. Sambandsanalyser pekar också på var åtgärder kan antas få särskilt stort genomslag. Skolledningen beslutar att satsningen ska fortsätta men få en något annorlunda inriktning. Ett antal nya mål formuleras i skolans arbetsplan. Utvärderingen väcker också nya frågor. Ett exempel är att elevrådsverksamheten endast har fungerat sporadiskt. För att veta hur skolan bäst kan stödja ett organiserat elevinflytande inom ramen för elevrådet planeras en intervjuundersökning med ett antal elever. Skolledningen beslutar också att skickat ut frågeformuläret vartannat år för att följa eventuella föränd-

ringar i hur eleverna uppfattar elevinflytandet.

Det samlade resultatet av utvärderingen och planen för en fortsatt satsning på ökat elevinflytande redovisas för lärare, elever och föräldrar.

ATT FUNDERA ÖVER

Om feltolkning

Det finns alltid en risk att man feltolkar ett undersökningsresultat när man försöker fånga effekter av särskilda åtgärder. Ett positivt resultat lockar till slutsatsen att satsningen varit lyckad. Ett mindre positivt resultat kan leda till att satsningen betraktas som misslyckad. Detta är särskilt problematiskt när man inte vet vad en motsvarande mätning före den särskilda satsningen skulle ha gett för resultat. Resultatet bör därför alltid tolkas med stor försiktighet och sunt förnuft och måste värderas tillsammans med andra iakttagelser. I det här fallet kompenseras denna metodsvaghet till viss del genom att så många olika parter deltog i tolkningsarbetet.

Att undvika fallgropar i frågeformulär

Själva frågekonstruktionen innebär nästan alltid flera möjliga fallgropar. Det är svårt att ställa bra frågor, frågor som är entydiga och som ger de svar man förväntar sig. Därför bör man alltid testa ett frågeformulär på några i den blivande målgruppen innan det an-

vänds i större skala. Det visar sig i regel ganska snabbt om frågorna fungerar eller behöver omformuleras. Det finns också litteratur som handlar om just frågekonstruktion, till exempel Bo Wärneruds bok Att fråga. Om frågekonstruktion vid intervjuundersökningar och postenkäter. (Se sid 61.)

Urval eller totalundersökning?

I den aktuella utvärderingen gjordes en totalundersökning, det vill säga alla klasser i år 7–9 vid skolan fick besvara frågeformuläret. Med en lägre ambitionsnivå skulle man naturligtvis ha kunnat göra ett urval. Detta gäller särskilt om skolan är stor eller om undersökningen hade gällt alla år.

Fokus på lärarnas arbete

En annorlunda ansats hade kunnat vara att fokusera utvärderingen på vilka åtgärder och metoder lärarna använder för att öka elevinflytandet i sina klasser eller ämnen. Huvudfrågorna hade då kunnat handla om förändringar i deras uppläggning, arbetssätt och förhållningssätt. Med en sådan uppläggning och fokusering hade kanske intervjuer gett ett fylligare resultat. Med intervjuer hade man kanske kunnat låta lärarna själva få beskriva vilka förändringar de hade genomfört i dessa avseenden under det senaste året.

Upplevda och faktiska förhållanden

Flera av huvudfrågorna gäller faktiska förhållanden, exempelvis om eleverna varit delaktiga i måldiskussioner och utvärdering av olika avsnitt i undervisningen. Det frågeformulär som användes i det här

exemplet syftade till att ta reda på hur eleverna upplevde olika inflytande frågor. Men en upplevelse behöver inte alltid sammanfalla med hur det faktiskt är. Det är alltså viktigt i tolkningen av ett resultat att vara uppmärksam på att upplevda och faktiska förhållanden inte alltid är samma sak.

SAMMAN- FATTNING

VARFÖR?

Bakgrund

Kritik från eleverna. Särskild satsning genomförd.

Motiv/syfte

Utvärdera resultatet av satsningen.

Användning

Underlag för fortsatta åtgärder.

VAD?

Utvärderingsobjekt

En särskild satsning på elevinflytande.

Huvudfrågor

Elevernas uppfattningar om sitt nuvarande inflytande inom de områden som satsningen gällt.

Bedömningskriterier

Tidigare kritik, mål för satsningen och planerade åtgärder.

VILKA?

Intressenter

Skolledning, lärare och elever.

Medverkande

Skolledning, lärare (bland annat genom facklig samverkansgrupp) och elever (bland annat genom elevråd och några klasser).

Genomförare

Särskild grupp med stöd av statistikkunnig utredare.

HUR?

Datainsamlingsmetod

Skriftligt frågeformulär

Urval

Alla elever i år 7–9.

Metod för analys

Statistisk bearbetning, sambandsanalyser.

RESULTAT?

Värdering

Resultat jämförs med tidigare kritik och mål för satsningen. Skolledning, lärare och elever inbjuds att medverka i tolkning och värdering.

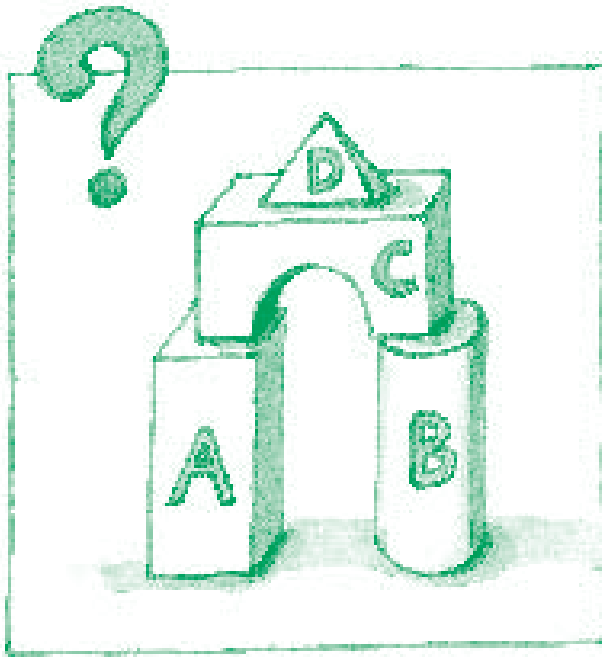
Spridning

Resultatet presenteras för elever och föräldrar.

Lärande

Viktiga åtgärdsområden uppmärksammas. Nya frågor väcks. Fortsatt utvärdering av inflytandefrågor.

Utvärdering av undervisningsformer

Detta exempel handlar om hur en grundskola utvärderade de undervisningsformer som används i årskurs 1–6.

Förutsättningarna

En skola med år 1–6 har just omarbetat sin arbetsplan. Den nya arbetsplanen är frukten av en längre tids diskussioner bland personalen och mellan personal, elever och föräldrar. Ett övergripande mål i arbetsplanen är att ”verksamheten ska bedrivas på ett sådant sätt att den engagerar och stimulerar eleverna”. Som ett sätt att nå detta mål förespråkas en fortlöpande utveckling av undervisningsformerna.

Vid en gemensam heldagskonferens efter vårterminens slut diskuterar personal och skolledare verk-

samheten. Uppfattningarna om vilka undervisningsformer som bäst stödjer och bidrar till att engagera och stimulera eleverna går tydligt i sår. Några ställer sig skeptiska till att förändring enbart av undervisningsformer skulle kunna påverka elevernas engagemang och intresse. Andra tycker att de vet tämligen väl vilka undervisningsformer som fungerar bäst i dessa avseenden och vill nu ta ett steg vidare.

Efter en tids diskussion beslutar personal och skolledare att under kommande läsår prioritera arbetet med att utveckla undervisningsformerna. För att få en gemensam grund att utgå från i utvecklingsarbetet beslutar de dock att först utvärdera skolans nuvarande undervisningsformer. Syftet med utvärderingen är att försöka bedöma hur de nuvarande undervisningsformerna fungerar då det gäller att engagera och stimulera eleverna. Några lärare utses att ansvara för utvärderingen. Gruppen får i uppgift att presentera resultatet under nästa heldagskonferens som hålls i början av nästa termin.

Två huvudsyften och tre huvudfrågor

När gruppen träffas börjar de med att diskutera syftet med utvärderingen och vad det är för kunskap den förväntas ge. Under den tidigare heldagskonferensen formulerades två huvudsyften:

- Få kunskap om vilka undervisningsformer som för närvarande används och hur de fungerar då det gäller att engagera och stimulera eleverna.
- Ge underlag för utveckling av undervisningsformerna.

De diskuterar vidare vilka huvudfrågor utvärdering-

en skulle behöva ge svar på för att dessa syftena skulle kunna uppnås. De enas om tre huvudfrågor:

- Vilka undervisningsformer tillämpas i dag?
 - Vilka undervisningsformer engagerar och stimulerar eleverna mest?
 - Vilka andra undervisningsformer skulle kunna användas för att engagera och stimulera eleverna?
- Genom att jämföra svaren på de två första frågorna anser gruppen att man borde kunna bedöma i vilken utsträckning arbetsplanens övergripande mål uppfylls.

Den tredje frågan är mer av utvecklingskaraktär och syftar till att ge underlag och idéer för en utveckling av undervisningsformerna.

Alla elever och lärare tillfrågas

Gruppen överväger vilka som kan ha intresse av utvärderingen och vilka som bör medverka. För att få svar på huvudfrågorna bestämmer sig gruppen för att fråga alla elever och lärare. De motiverar elevernas medverkan med att de bäst kan berätta om vad de känner störst engagemang för. Lärarnas medverkan motiveras med att de i sin tur kan iaktta vad som händer i elevgruppen och hur olika undervisningsformer påverkar elevernas engagemang och intresse.

En annan grupp som kan ha ett stort intresse av utvärderingsresultatet är föräldrarna. Gruppen beslutar att de ska få ta del av utvärderingsresultatet när det är färdigt. Föräldrarna informeras i ett särskilt brev om att en utvärdering av detta slag planeras.

De tre huvudfrågorna är öppna och utforskande till sin karaktär, varje fråga rymmer en mängd tänkbara svar och nyanser.

Gruppen väljer därför en datainsamlingsmetod som är öppen för just sådana variationer och nyanser. Samtidigt bör alla få komma till tals, varför metoden inte får vara alltför tidskrävande. Valet faller på *frågeformulär med öppna frågor*.

Formuläret till eleverna ska göras enkelt och vara öppet för elevernas egna ord och tankar. Gruppen diskuterar tänkbara formuleringar. Med tanke på elevernas ålder (år 1–6) kommer gruppen fram till att man ska använda ett kort formulär med enkla formuleringar av typen:

- Skriv tre saker som du tycker är roliga att göra på lektionerna.
 - Skriv tre saker som du skulle vilja göra mer.
 - Skriv tre saker som du skulle vilja göra mindre.
- Också formuläret till lärarna bör utformas så att det blir intresseväckande och kan bearbetas på ett enkelt (se nedan). Liksom formuläret till eleverna ska också formuläret till lärarna vara så öppet konstruerat att de svarande kan välja sina egna ord. En lärare får i uppgift att formulera ett förslag utifrån den diskussion som förts i gruppen. Förslaget diskuteras vid ett senare tillfälle i gruppen och några justeringar görs. Det färdiga formuläret innehåller frågor av typen:
- Vilka är de vanligaste undervisningsformer du använder? Ge exempel. (Namnge/beskriv exemplen.)
 - Vilka undervisningsformer tror du engagerar och stimulerar dina elever mest?
 - Vilka andra undervisningsformer (som du inte prövat) skulle man kunna tänka sig skulle kunna engagera och stimulera dina elever?
 - Vad hindrar dig från att pröva dessa former?

Formulären delas ut till alla lärare och elever. En lärare för varje klass ansvarar för att eleverna fyller i formuläret. De yngsta eleverna får hjälp av sina lärare med frågorna.

Bearbetningen

I varje klass är klassläraren ansvarig för att elevformulären samlas in och sammanställs. Svaren sammanställs i kolumner:

Roligt i dag
Jobba med kompisar
Forska
Samlingar

Vill ha mer av
Jobba i par
Bild, måla
Teater

Vill ha mindre av
Läxor
Fylla i arbetsblad, jobba med övningsböcker
Upprepa det man redan kan

Utvärderingsgruppen får in alla sammanställningar. Varje klass behåller kopior. Formulären till lärarna samlas in och sammanställs av utvärderingsgruppen. Gruppen gör enkla sammanställningar av svaren på varje fråga. Svaren sorteras in i kategorier:

Vanliga i dag
Läraren berättar

Mest engagerande
Grupparbeten

Andra tänkbara
Arbete i par

Hinder/Svårigheter
Brist på lokaler

Svaren jämförs med varandra. En av jämförelserna gäller de undervisningsformer som anses vara mest engagerande och dem som är vanligast på skolan i dag. Det visar sig då bland annat att de former som lärarna tycker är mest engagerande inte alltid är de som används mest på skolan.

Gruppen funderar över olika tänkbara förklaringar till detta. De svårigheter som nämns delas också in i olika kategorier, till exempel:

	Svårigheter
Möjliga att åtgärda	Saknar visst material
Omöjliga att åtgärda	Brist på vissa lokaler

Svaren från lärarna jämförs också med svaren från eleverna. Gruppen finner då att elevsvaren tydligt bekräftar att det inte alltid är de undervisningsformer som engagerar mest som också används mest.

Värdering gentemot arbetsplanens mål

När alla svar är sammanställda och analyserade gör gruppen sin värdering av resultatet. När resultatet värderas gentemot arbetsplanens mål – verksamheten ska bedrivas på ett sådant sätt att den engagerar och stimulerar eleverna – gör gruppen den bedömningen att arbetsplanens mål inte uppfylls i den utsträckning som borde vara önskvärt och möjligt.

Livliga diskussioner och förslag till förändringar

Sammanställningarna av alla svar och de resonemang som förts i gruppen sätts samman till en skriftlig rapport. Rapporten går ut till alla lärare.

Klassföreståndarna uppmanas att dela med sig av resultatet i sina klasser. Resultatet presenteras också utförligt under nästa konferens där en livlig diskussion uppstår, då svaren pekar på många hinder för att använda de undervisningsformer som många lärare och elever bedömer som engagerande och stimulerande. Svaren pekar också på områden där förändringar både är önskade och – som det verkar – fullt möjliga.

En stor mängd förslag till åtgärder kommer upp. Några föreslår studiebesök på en annan skola som enligt uppgift arbetat mycket med just undervisningsformer.

Andra skulle vilja pröva undervisningsformer de läst eller hört talas om, till exempel i fortbildnings-sammanhang. Ytterligare några vill testa egna idéer. Under diskussionen framförs också en del kritik mot skolans ledning. Några av de hinder och svårigheter som beskrivits pekar nämligen på brister i samarbetsklimat och ledning. Under konferensen diskuteras därför också hur man skulle kunna komma till rätta med dessa problem.

Många av de förslag till åtgärder som kommer upp under konferensen förs senare in i skolans arbetsplan. Den grupp som genomfört utvärderingen får också i uppdrag att göra om utvärderingen om ett år. Konferensen beslutar dessutom att resultatet av utvärderingen, de föreslagna åtgärderna och den nya arbetsplanen ska redovisas under kommande föräldramöten.

Är det känsligt att utvärdera undervisningsformer?

Det kan uppfattas som känsligt för personal att svara på en enkät av den här typen. De hinder och svårigheter lärarna upplever kan röra kollegor och ledning, vilket kan försvåra uppriktiga svar. Det kan också innebära bortfall. Anonymitet kan vara svårt på en liten skola då den som svarar kan uppleva en risk för

att ändå bli identifierad till exempel genom sin handstil. Det är heller inte säkert att anonymitet alltid är önskvärd när det gäller frågor av den här typen då det kan ligga ett värde i just öppna ställningstaganden.

Utvärderingar av detta slag kan därför anses förutsätta ett relativt öppet klimat på skolan. Men det är också viktigt att utvärderingen är väl förankrad bland lärarna och så upplagd att alla kan känna lust att medverka. Det förutsätter vidare att det finns en beredskap för att ta hand om eventuell kritik så att den kritik som kommer upp inte negligeras. Annars kan detta minska intresset för medverkan i framtida utvärderingar.

Observationer som alternativ eller komplement

En mer ambitiös uppläggning av utvärdering av undervisningsformerna vid en skola skulle kunna vara utvärdering genom observationer. Om man väljer en sådan uppläggning är det emellertid viktigt att ett noggrant observationsschema utarbetas i förväg som tydligt markerar vilka aspekter av undervisningen som ska observeras. Ett sätt att underlätta värdering av dessa aspekter är att det för varje aspekt som ska observeras finns en skala där olika värden är angivna (till exempel 1 = förekommer inte alls, 2 = förekommer i viss utsträckning, 3 = förekommer i stor utsträckning 4 = förekommer fullt ut).

Alla behöver inte väljas ut

All personal behöver inte delta i alla faser av en ut-

värdering. Det är fullt möjligt att en grupp lärare eller en enskild lärare genomför utvärderingen på ett sätt som liknar exemplet men bara i sina egna klasser. Det kan vara mindre känsligt och dessutom lättare att hantera praktiskt om de som genomför utvärderingen bara utvärderar sin egen undervisning.

En annan variant är den så kallade kollegiala utvärdering som nämndes på sid 14. Men också den förutsätter att det råder en god och icke konkurrensinriktad atmosfär mellan de lärare som ska utvärdera varandras undervisning.

SAMMAN- FATTNING

VARFÖR?

Bakgrund

Övergripande mål i arbetsplanen. Beslut om att utvärdera undervisningsformer.

Motiv/syfte

Bedöma nuvarande måloppfyllelse och få underlag för vidareutveckling av undervisningsformerna.

Användning

Underlag för diskussion under kommande heldagskonferens. Information till föräldrarna. Underlag för nästa arbetsplan.

VAD?

Utvärderingsobjekt

Undervisningsformerna.

Huvudfrågor

Vilka undervisningsformer som används och vilka som mest engagerar eleverna. Förslag på nya undervisningsformer.

Bedömningskriterier

Mål i arbetsplanen.

VILKA?

Intressenter

Elever, lärare, föräldrar.

Medverkande

Elever, lärare.

Genomförare

Särskild utvärderingsgrupp.

HUR?

Datainsamlingsmetod

Skriftliga frågeformulär.

Urval

Alla elever och alla lärare vid skolan.

Metod för analys

Sammanställningar, sortering i kategorier.

RESULTAT?

Värdering

Jämförelse mellan nuläge och mål i arbetsplanen.

Spridning

Till personalkonferens. Till föräldrar under föräldramöten.

Lärande

Fokus på skillnader mellan nuläge och ideal. Förslag till nya undervisningsformer. Uppmärksamma hinder och svårigheter. Omarbeta arbetsplanen. Erfarenheterna från genomförandet används i planering av kommande utvärderingar.

Ett projektarbete om Drömsamhället

Det här är en utvärdering av ett projektarbete i år 1–3. Tanken med projektarbetet var att pröva ett mer temainriktat arbetssätt för att se om detta kunde bidra till att förverkliga några av arbetsplanens mål och honnörsord, till exempel kreativitet, samarbete, lust och lärande.

Ett gemensamt tema för alla ämnen

En grundskola har under en tid arbetat med närsamhället. Eleverna, 6–10 år, har utforskat varandras skolvägar och besökt arbetsplatser, naturområden och minnesmärken i staden. Arbetet med närsamhället har varit uppskattat av eleverna. Personalen – ett arbetslag med lärare, förskollärare och fritidspedagoger – har sett goda pedagogiska möjligheter i detta arbete.

Personalen vill utveckla arbetet med detta tema ytterligare. En idé som förs fram är att ha ett gemensamt arbete på temat *Drömsamhället*. Tanken är att skolans elever och personal tillsammans ska skapa ett drömsamhälle, ett samhälle som växer fram på en öde ö. Varje klass gör sitt eget drömsamhälle. I arbetet ska eleverna fantisera, skriva, måla och ta reda på sådant de behöver veta för att skapa ett samhälle med fungerande försörjning och kommunikationer. Målet är att alla ämnen på något sätt ska ingå. Arbetet ska pågå under fem veckor. Projektarbetet ska bedrivas under två hela dagar per vecka. Projektet ska avslutas med en gemensam utställning och ett öppet hus för föräldrarna.

Allteftersom planerna på projektarbetet tar form väcks också farhågor bland personalen. Det finns en oro för att arbetet ska bli alltför ostrukturerat, och några är bekymrade över att vissa ämnen, exempelvis matematik, ska tappas bort.

När skolan slutligen beslutar sig för att genomföra projektet bestämmer man därför också att en utvärdering ska göras. Syftet med utvärderingen är att se om projektet kan bidra till några av arbetsplanens mål och honnörsord – kreativitet, samarbete, lust och lärande. Utvärderingen ska också ge svar på om olika farhågor har besannats – till exempel den om att matematiken skulle tappas bort.

Rektor, en lärare, en förskollärare och en fritidspedagog utses till utvärderingsgrupp.

Huvudfrågorna arbetas fram

Utvärderingsgruppen träffas innan genomförandet av

Drömsamhället sätter i gång. Som utgångspunkt har de arbetsplanens mål samt de funderingar, tankar, förhoppningar och rädslor som kommit fram i tidigare diskussioner kring arbetet med projektet. Gruppen gör följande lista:

- Kreativitet.
- Lärorikt om samhället.
- Lust.
- Samarbete.
- Alla ämnen ska få plats. Ämnen som tappas bort?
- Brist på struktur? Problem?

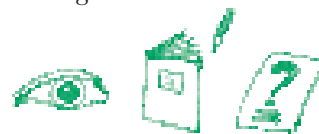
Gruppen diskuterar hur man ska kunna bedöma projektets värde utifrån dessa punkter. De börjar med att göra om punkterna till frågor. Kring några av punkterna utvecklar de underfrågor, till exempel:

- Kreativitet. Får eleverna stort utrymme för skapande verksamhet? Får de pröva många olika uttrycksätt?
- Lärorikt om samhället. Kommer eleverna i kontakt med viktiga samhällsfrågor? Ökar elevernas nyfikenhet om samhället under projektet?

Gruppen fortsätter och formulerar frågor och underfrågor. Det blir många frågor till slut och de väljer ut en huvudfråga för varje punkt. Övriga används som underfrågor. De bestämmer att dela upp huvudfrågorna på flera olika metoder. Ingen metod kan heller ensam fånga alla frågor. Frågorna rör både personal och elever och gruppen ser det som viktigt att utvärderingen ger information om vad arbetet betytt för båda grupperna.

En kombination av olika metoder

Gruppen diskuterar vilka datainsamlingsmetoder som skulle kunna vara lämpliga för att få svar på de olika frågorna och kommer till sist fram till att en kombination av olika metoder borde fungera bäst, nämligen:

Observationer. Används för punkterna om kreativitet, lust, samarbete.

Loggböcker. Används för att fånga upp frågorna kring om något ämne tappas bort, om lärande om samhället och om struktur.

Frågeformulär till all personal. Används för alla frågor.

I samtliga tre fall förväntas all personal delta i själva datainsamlingen. Alla engageras därmed i utvärderingen, vilket borde kunna öka förutsättningarna för att resultatet ska tas på allvar och komma att användas. Samtidigt kräver metoderna, kanske framför allt loggböckerna, att utvärderingen i sin helhet förankras hos all personal.

Att skriva loggböcker och låta andra läsa dem förutsätter ett stort ömsesidigt förtroende hos personalen. En utvärdering där alla ska delta i datainsamling förutsätter också att alla är villiga att lägga ner den tid och energi det tar i anspråk. Gruppen presenterar sitt förslag till uppläggning på ett personalmöte. Alla får möjlighet att ta ställning till om de vill medverka och om de har synpunkter på uppläggning och val av frågor.

Ett och samma observationsschema

Observationerna innebär att personalen vid några tillfällen ska observera sin egen undervisning mera ingående och systematiskt. Alla ska använda ett och samma observationsschema som gruppen sätter samman och som tydligt anger vilka aspekter av undervisningen som särskilt ska fokuseras. I schemat ska noteringar göras om inslag som särskilt framkallar kreativitet hos eleverna, som väcker deras speciella intresse och hur de samarbetar med varandra vid olika tillfällen. Observationerna ska göras vid bestämda tillfällen under de fem veckor projektet ska pågå.

Loggböcker med gemensam struktur och frågor

I loggböckerna ska personalen besvara frågor om sig själva. Syftet med loggböckerna är att ge personalen möjlighet till reflektion över den egna undervisningen samtidigt som de ska ge underlag för utvärderingen.

Loggböckerna har alla en gemensam struktur och vissa gemensamma frågor. En fråga handlar till exempel om personalens uppfattningar och erfarenheter av att få in alla ämnen i projektarbetet. En annan fråga handlar om hur de ser på elevernas möjlighet att lära om samhället under arbetet. En tredje fråga handlar om deras egen upplevelse av strukturen under projektet – på vilket sätt strukturen är annorlunda än vid mera traditionell undervisning och vad det får för konsekvenser. Dessutom finns utrymme för egna reflektioner.

Frågeformulär med sex frågeställningar

När projektet efter fem veckor är slut får all personal ett skriftlig frågeformulär. I formuläret återkommer de sex frågeställningar som bildar utgångspunkt för utvärderingen. Personalen uppmanas att bedöma vad de anser att projektarbetet har betytt i förhållande till var och en av dessa frågeställningar. Bedömningen innebär bland annat att de ska jämföra detta speciella projektarbete med det ordinarie skolarbetet. De påståenden de ska ta ställning till är av följande slag:

Jämfört med den ordinarie undervisningen har under projektet...					
	mycket större	något större	lika stort	något mindre	mycket mindre
...elevernas kreativitet varit ...					
... elevernas utrymme för att prova olika uttryckssätt varit...					
...elevernas utrymme för att arbeta med samhällsfrågor (exempelvis kommunikationer, näringsliv, kommunal organisation) varit...					
...elevernas intresse för att arbeta med samhällsfrågor varit...					

Sådana påståenden formuleras för var och en av de sex frågeställningarna. Det blir sammanlagt ett 20-tal påståenden att ta ställning till. För varje påstående lämnas utrymme (ca 2–3 rader) där den svarande ska motivera sin bedömning.

Bearbetningen

När gruppen, efter påminnelse, fått in alla observationsprotokoll, loggböcker och frågeformulär börjar de sammanställa och bearbeta materialet. I *frågeformulären* räknar gruppen ut svarsfördelningen för var-

je påstående både i absoluta tal och i procent. Motiveringarna i svaren används för att förstå vad som ligger bakom bedömningarna. Några särskilt betydande eller representativa motiveringar noteras särskilt för att kunna användas i rapporten som exempel och citat.

För *observationsprotokollen* delar gruppen upp frågorna sinsemellan. Bland annat tittar de punkterna om vad som sägs bidra respektive inte bidra till för kreativitet, intresse och samarbete. Tillsammans gör gruppen en sammanställning av detta slag:

Bidrar till kreativitet

Pröva nya tekniker.
Arbeta med färger.
Få utrymme för fantasi.
Jobba tillsammans.

Bromsar kreativitet

Om uppgifterna eller ramarna är för låsta.
Att alla jobbar tillsammans med samma uppgifter.

Bidrar till intresse

Att egna intressen får utrymme i uppgifterna.
Möjligheten att välja uppgifter.

Bromsar intresse

Alltför långa samlingar.
Att bli avbruten.
Att inte få jobba med det som intresserar.

Bidrar till samarbete

Gemensamma skapande uppgifter.
Gruppindelningar efter olika intressen.

Bromsar samarbete

Oklar fördelning av uppgifter.
Alltför korta lektionspass.
Ängslan för bedömning.

När gruppen ska bearbeta loggböckerna läser de igenom alla synpunkter på en fråga åt gången. De läser om texterna flera gånger. Sedan diskuterar de sina iakttagelser och antecknar de iakttagelser de är överens om. Några exempel:

- När det gäller frågan om alla ämnen har kommit med i projektarbetet är en vanlig kommentar att de flesta ämnen kunnat integreras på ett bra sätt med undantag för just matematiken.
- När det gäller lärandet om samhället kommer olika tankar fram. En är att eleverna funderat mycket över olika funktioner i samhället och att de kunnat dra många paralleller mellan Drömsamhället och det egna samhället. En annan är att många i personalgruppen tycker att man borde ha varvat arbetet med Drömsamhället med studiebesök i det nuvarande samhället för att knyta fantasi och vision till realitet och praktik.
- När det gäller struktur kan man urskilja två mönster. Det ena är att projektarbetet inneburit osäkerhet, framför allt i början. Det andra är att man upptäckt att eleverna kunnat ges ett större inflytande över både val av uppgifter och arbetsmetoder i och med att strukturen varit mindre låst än den vanligtvis är vid mer traditionell undervisning.

Utvärderingsgruppen skriver rent resultaten och gör en beskrivning av hur utvärderingen genomförts. Rapporten kopieras till alla.

Resultatet diskuteras i kollegiet

Resultatet diskuteras i kollegiet. Utvärderingsgrup-

pen har formulerat några diskussionsfrågor: Vilka är reaktionerna på resultatet? Hur resultatet värderas utifrån de sex frågeställningar som varit utgångspunkten för hela utvärderingen? Vilka är de viktigaste lärdomarna vi kan göra? Vilka förslag finns till åtgärder och förändringar finns för framtiden?

Projektet bedöms över lag som mycket lyckat, när det jämförs med de sex frågeställningarna, samtidigt som mycket återstår att utveckla i kommande projektarbeten. Det råder stor enighet om att liknande projekt också ska provas nästa termin. Vissa åtgärder föreslås som förhoppningsvis ska öka möjligheterna att få in mer matematik i projektarbetet. Fler studiebesök under projektarbetets gång rekommenderas också.

Förslagen skrivs ner och rektor får i uppdrag att se till att dessa beaktas i skolans nästa arbetsplan. Man enas också om att en sammanfattning av utvärderingen och dess resultat ska ingå i den kvalitetsredovisning som skolan lämnar till kommunen.

Flera säger efteråt att utvärderingen fått dem att se på sitt eget arbete med nya ögon och med en större uppmärksamhet på elevernas reaktioner på olika inslag. Flera säger också att de tack vare utvärderingen reflekterat mycket över sitt eget sätt att bedriva undervisning och därmed fått en större nyfikenhet på nya och annorlunda arbetssätt.

ATT FUNDERA ÖVER

Loggböcker förutsätter öppenhet

Det kan vara vanskligt att bygga utvärderingen på att alla ska granska sin egen verksamhet och skriva loggböcker. En sådan uppgift bygger på att det finns stor öppenhet bland personalen och att alla känner engagemang för att genomföra den. Ett sätt att minimera metodens eventuella risker är att se till att all personal verkligen har möjlighet att påverka beslutet om att använda metoden och att de som inte vill använda den ska ha möjlighet att avstå.

Enklare uppläggning möjlig

Den aktuella utvärderingen är kanske väl ambitiöst upplagd. Självklart skulle man kunna tänka sig en mindre ambitiös variant – till exempelbara observationer och loggbok eller bara frågeformulär. Man skulle givetvis också kunna minska på antalet frågeställningar. Allt beror på vilken typ av kunskap man söker, vilka resurser skolan har och vad syftet med hela utvärderingen är.

Attitydskalor kan vara svåra att tolka

Attitydskalor av det slag som användes i den här aktuella utvärderingen är vanliga i många utvärderingssammanhang. Problemet med dessa skalor är att den svarandes bedömningsgrunder i regel inte är

kända eller redovisade. Det gör att det är svårt att veta hur svaren ska tolkas. Våra bedömningar påverkas inte bara av de företeelser skalan vill att vi ska bedöma – vilket ju är avsikten – utan också av våra tidigare erfarenheter och förväntningar. (För en närmare diskussion av detta problem – se Skolverkets skrift Att utvärdera skolan, 1999, sid 38.)

Vad den svarande kan mena med till exempel mycket större eller något större är heller inte alltid lätt att veta. Påståendet kan med andra ord tolkas olika av olika personer, liksom var gränsen går mellan de två svarsalternativen. Man kan minska tolkningssvårigheterna i attitydskalor genom att efter varje bedömning lämna utrymme för en motivation. Ur sådana motiveringar kan man lättare sluta sig till vad den som svarade avsåg med sin bedömning. Motiveringarna kan också – som framgick av exemplet ovan – vara värdefulla exempel och citat i utvärderingsrapporten.

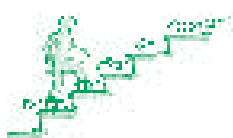
Ett annat sätt att komma till rätta med problemet är att göra som man gjorde i den här skolan. Där var påståendena så utformade att den som svarade skulle jämföra sina erfarenheter av projektarbetet med den ordinarie undervisningen. Med andra ord fanns här en allmän referens – den ordinarie undervisningen. Värdet av en attitydskala av det här slaget ligger framför allt i att man kan jämföra bedömningarna mellan de olika frågeställningarna inbördes. Var upplevde de svarande att de största skillnaderna mellan projektarbetet och den ordinarie undervisningen fanns? I vilka avseenden ansåg man att eleverna hade fått större respektive mindre utrymme för kreativitet, samarbete, lust och lärande?

Eleverna kom inte till tals

En utvärdering av det här slaget berör självfallet också eleverna. I läroplanen för grundskolan är det klart och tydligt fastlagt att ”läraren skall tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen” (Lpo 94, §2.3).

En stor brist med den här utvärderingen är där-

för att eleverna inte fick komma till tals, eftersom det bara är personalen som bidragit med synpunkter och bedömningar av projektarbetet. Om det är någon kategori som verkligen vet vilka inslag i projektarbetet som väcker intresse och nyfikenhet så är det självfallet eleverna. Hur skulle man ha kunnat samla in deras synpunkter och bedömningar?

SAMMAN- FATTNING

VARFÖR?

Bakgrund

Ett särskilt projekt ska genomföras.

Motiv/syfte

Utvärdera om målen för projektet uppfylls och om det bidrar till att arbetsplanens mål uppfylls.

Användning

Underlag för utveckling av skolans undervisningsmetoder.

VAD?

Utvärderingsobjekt

Ett projektarbete under fem veckor.

Huvudfrågor

Preciseras utifrån mål för utvecklingsarbetet, arbetsplanens mål och farhågor hos personalen.

Bedömningskriterier

Personalens erfarenheter av projektet jämförs med mål för projektet, arbetsplanens mål och ordinarie undervisning.

VILKA?

Intresserade

Personal, elever och föräldrar.

Medverkande

All personal.

Genomförare

Särskild utvärderingsgrupp ansvarar. All personal medverkar i datainsamlingen.

HUR?

Datainsamlingsmetod

Observationer, loggböcker och skriftlig a frågeformulär.

Urval

All personal.

Metod för analys

Kvalitativ bearbetning av observationsprotokoll och loggböcker. Kvantitativ och kvalitativ bearbetning av svar på frågeformulär.

RESULTAT?

Värdering

All personal deltar i värdering av resultatet. Resultatet av datainsamlingen jämförs med huvudfrågorna.

Spridning

Skriftlig rapport till all personal. En sammanfattning av utvärderingen ingår i kvalitetsredovisningen till kommunen.

Lärande

Konkreta förslag till utveckling inför liknande projekt. Ökat intresse för liknande projekt, nya arbetssätt och större nyfikenhet nämns som följd av utvärderingen.

Utvärdering av ett enskilt moment i undervisningen

En gymnasielärare och eleverna utvärderar tillsammans undervisningen i samhällskunskap.

Får eleverna det stöd de behöver?

En gymnasielärare ska utvärdera sin undervisning i samhällskunskap. Hon vill få bättre kunskap om i vilken utsträckning hennes undervisning ger eleverna de förutsättningar de behöver för att nå kunskapsmålen i ämnet.

Klassen står i begrepp att börja ett nytt moment i samhällskunskap: massmedia. Läraren har några olika idéer om hur utvärderingen ska gå till som hon först diskuterar och stämmer av med eleverna.

Den huvudfråga läraren ställer inför utvärdering-

en är: I vilken mån ger undervisningen det stöd eleverna behöver för att nå kunskapsmålen i detta moment? Med kunskapsmålen menar hon minst betyget Godkänt på innehållet i det kommande momentet. Vad som menas med det stöd eleverna behöver väljer hon att definiera tillsammans med eleverna.

När momentet inleds ger läraren en kort introduktion av momentet, berättar vad massmedia handlar om och något om hur det hänger ihop med de områden de tidigare behandlat inom samhällskunskapen. Hon går också igenom de mål som anges i kursplanerna.

Därefter diskuterar läraren och eleverna olika aspekter av massmedia. De kommer in på frågor som till exempel påverkan, objektivitet och olika typer av massmedia. Läraren skriver upp olika uppslag med hjälp av en tankekarta.

Några huvudteman utkristalliseras, som läraren och eleverna kommer överens om ska behandlas under momentet.

Sedan går klassen gemensamt igenom betygskriterierna. Läraren ber att få återkomma när hon formulerat om de teman hon och eleverna kommit överens om till kunskapsmål och definierat vad som krävs för att minst få betyget godkänt

Kriterier för en väl genomförd undervisning

Nästa steg är att klassen diskuterar själva utvärderingen. Läraren berättar om syftet – att hon vill utvärdera undervisningen för att se hur väl den ger eleverna möjlighet att nå kunskapsmålen, det vill säga få minst betyget godkänd för momentet.

En diskussion följer om hur undervisningen bör utformas och fungera för att alla ska få det stöd de behöver för att kunna nå kunskapsmålen. I diskussionen för läraren in sådant som finns i skolans kursplan för samhällskunskap (till exempel problemorientering).

Elevernas och lärarens synpunkter sammanfattas nu i ett antal kriterier för en väl genomförd undervisning, till exempel:

- Kunskapsmålen och betygskriterierna för momentet ska vara tydliga och kända av alla elever.
- Undervisning och examination ska utformas så alla får det stöd de behöver.
- Alla kunskapsmål ska behandlas.
- Eleverna ska ges utrymme för frågor som intresserar dem.

- Läraren ska löpande ge konstruktiv återkoppling på elevernas arbeten.

Totalt formuleras åtta kriterier. Detta är dessa kriterier som undervisningen ska värderas mot. Läraren och eleverna diskuterar också det ansvar som följer med kriterierna – för både lärare och elever – samt de ramar som sätter gränser för undervisningen.

Enkät med fasta alternativ

Klassen kommer överens om att till det näst sista lektionspasset i momentet ska läraren ha konstruerat en *enkät* som ska besvaras under lektionstid. Det sista lektionspasset i momentet används för att diskutera enkäten. Eleverna får vara anonyma om de vill.

Enkäten består av en eller flera frågor per kriterium, till exempel:

Har du känt till kunskapsmålen för momentet?	Ja, mycket väl	Ja, ganska bra	Nej, inte särskilt väl	Nej, inte alls
Motivera ditt svar.....				
Tycker du att kunskapsmålen varit tydliga för momentet?	Ja, mycket väl	Ja, ganska bra	Nej, inte särskilt väl	Nej, inte alls
Motivera ditt svar.....				

Genom att ha fasta svarsalternativ kan läraren få ett mått på hur eleverna uppfattar undervisningen i förhållande till vart och ett av de uppställda kriterierna. Genom att även ha utrymme för elevernas egna kommentarer och reflektioner kan hon dels få förklaringar till elevernas svar på frågorna med fasta svarsalternativ, dels få fylligare och mer nyanserad information om hur eleverna ser på undervisningen.

Diskussion om enkäten

De besvarade enkäterna samlas in. Läraren tar hem svaren och sammanställer dem i tabellform, fråga för fråga. De olika motiveringarna sammanför hon i olika huvudkategorier/-teman.

Resultatet visar att undervisningen motsvarat vissa av de uppställda kriterierna väl, andra mindre väl. Ett exempel på det förra var att eleverna i hög grad känt att de fått konstruktiv återkoppling på de arbeten de gjort. Ett exempel på det senare är att frågorna på en skrivning som genomfördes på momentet hade en alltför stor tonvikt på frågor om faktakunskaper och alltför lite efterfrågade de färdigheter som krävdes för olika betygsnivåer.

Resultatet presenteras under momentets sista lektionspass för klassen. Under diskussionen får eleverna bland annat ta ställning till frågor av typen: Är det något som förvånar? Vad beror viss kritik på? Hur skulle undervisningen kunna utvecklas? Läraren ställer också frågor om några saker hon undrar över med anledning av resultatet. En del förslag till förändringar kommer upp.

En del kritik riktas mot förutsättningarna. Också

själva målen diskuteras – var de rätt satta, lagom ambitiösa, realistiska, fokuserade på rätt saker och liknande.

Läraren känner sig stärkt och inspirerad efter samtalet med eleverna. Sammanställningen av enkäterna och diskussionen med eleverna har givit en klagörande och tankeväckande bild av hur eleverna uppfattar att hennes undervisning fungerar. Både eleverna och läraren fick en rad uppslag till förändringar inom de områden där undervisningen enligt uppställda kriterier tycks ha varit mindre lyckad.

Utifrån den genomförda utvärderingen funderar nu läraren över hur undervisningen skulle kunna utvecklas. Bland annat bestämmer hon sig för att skriftliga prov i fortsättningen ska rymma mindre av faktakunskaper och mer av de färdigheter som efterfrågas för olika betygsnivåer.

Läraren berättar också om utvärderingen och dess resultat för sina kollegor. Några kollegor inspireras att pröva utvärderingar med liknande uppläggning. Läraren prövar själv modellen i några andra klasser och i några andra moment.

ATT FUNDERA ÖVER

Svarar eleverna uppriktigt?

I exemplet ska eleverna bedöma undervisningen, i princip samtidigt som deras insatser ska värderas inför kommande betygsättning. Finns det en risk att eleverna inte känner att de kan föra fram kritik, om än konstruktiv, av rädsla för att det ska påverka deras betyg? Läraren måste givetvis visa att hon välkomnar elevernas synpunkter, även om de är kritiska, och att hon verkligen på allvar vill utveckla undervisningen. Likväl kan eleverna befara att deras synpunkter kan komma att påverka betygsättningen.

I exemplet kan eleverna vara anonyma, om de vill. Samtidigt är det fullt tänkbart att läraren känner igen enskilda elevers handstilar. Det finns ett par tänkbara sätt att lösa detta. Ett är att en kollega läser och sammanställer enkätsvaren. Kanske kan två lärare hjälpa varandra. Ett annat sätt är att eleverna diskuterar undervisningen och besvarar enkäten i grupper, vilka även de kan vara anonyma. Nu när det blir allt vanligare med datorer är det också möjligt att låta eleverna – enskilt eller i grupp – skriva ut sina enkätsvar med dator. Ytterligare ett alternativ, som dock skulle ge mindre information, är att bara ha fasta svarsalternativ.

Löpande utvärdering – ett alternativ ?

I exemplet gjordes utvärderingen när momentet närmade sig sitt slut. Det är möjligt att också utvärdera under resans gång, särskilt om momenten löper under en längre tid. Då kan resultatet användas direkt för att förbättra den pågående undervisningen. En tänkbar metod skulle kunna vara brevväxling med eleverna, där eleverna beskriver hur de tycker att undervisningen stödjer deras möjligheter att nå kunskapsmålen.

Andra utvärderingskriterier?

Det är givetvis också möjligt att utvärdera mot andra kriterier än de som användes i det här exemplet, med bibehållen metod och uppläggning. Till exempel kan lärare och elever tillsammans formulera mer praktiska mål för undervisningen, mål för vilka avsnitt som man ska klara av inom olika tidsrymder, mål för olika arbetsformer och liknande som sedan utvärderas.

Vidare kan man använda mål i skolans kursplan för ämnet eller läroplanen som grund för en utvärdering av ett enskilt moment.

Om bra undervisning ändå inte leder till målen?

I det här exemplet utformar läraren och eleverna ett slags kvalitetskriterier för undervisningen. Sedan utvärderas undervisningen med utgångspunkt i dessa kriterier. När utvärderingen väl är genomförd kunde klassen kanske också ägnat en stund åt att kritisk granska och diskutera de kriterier de ställde upp. Var

de relevanta? Skulle andra kriterier ha gett ett annat utslag?

Tänk om undervisningen hade fått höga omdömen av eleverna men proven ändå visat att alla elev-

er inte nådde målen för godkänd? Eller tvärtom: att undervisningen hade fått låga omdömen, men eleverna ändå klarade proven? Hur skulle man kunna tolka sådana situationer?

VARFÖR?

Bakgrund

En lärares strävan att utveckla den egna undervisningen.

Motiv/syfte

Att utveckla undervisningen, ge eleverna större möjligheter att tillgodogöra sig kunskapsmålen i olika moment.

Användning

Utveckla den egna undervisningen, ge tips till kollegor.

VAD?

Utvärderingsobjekt

Undervisningen som stöd för uppnående av kunskapsmålen.

Huvudfrågor

Hur fungerar undervisningen, i förhållande till uppsatta kriterier?

Bedömningskriterier

Kriterier för undervisningen som lärare och elever formulerat gemensamt.

VILKA?

Intressenter

Läraren, eleverna, kollegor, rektor.

Medverkande

Läraren och eleverna.

Genomförare

Läraren.

HUR?

Datainsamlingsmetod

Enkät med fasta svarsalternativ och stort utrymme för motiveringar och förklaringar, gemensam diskussion.

Urval

Alla elever i en klass.

Metod för analys

Sammanställning i tabeller och i kategorier.

RESULTAT?

Värdering

Undervisningen värderas mot formulerade kriterier.

Spridning

Läraren berättar för andra lärare på en gemensam konferens.

Lärande

Förändringar av egen undervisning. Prövar utvärderingen i andra klasser. Kollegor inspireras och prövar liknande modeller.

Att läsa vidare

Ansvar för skolan, Skolverket, 1997, Stockholm.
Finns som pdf-fil på Skolverkets webbplats,
www.skolverket.se

Att fråga. Om frågekonstruktion vid intervjuundersökningar och postenkäter. Bo Wärneryd (red), Statistiska Centralbyrån, 1986, Stockholm (ISBN 91-618-01542).

En antologi med artiklar om hur man formulerar frågor, svarsalternativ och grafisk utformning av frågeformulär. En både teoretisk och praktisk bok om allt från språkliga frågor till minnets begränsningar.

Att utvärdera skolan, Skolverket, 1999, Stockholm.

Jag vill ha inflytande över allt, Skolverket, 1998, Stockholm.

Här diskuteras elevinflytande av elever, lärare, skolledare, forskare och andra sakkunniga. Exempelen är tagna från skolor i Sverige och andra länder.

Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94).

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94).

Praktisk statistik. Svante Körner och Lennart Wahlgren, Studentlitteratur, 1996, Lund (ISBN 91-44-00084-7).

En introduktion till de metoder man använder för att samla in, redovisa och tolka statistik. En grundbok i statistik.

Tillsynen av skolan, Skolverket, 1998, Stockholm.

Utvärdering i politik och förvaltning. Evert Vedung, Studentlitteratur, 1991, Lund (ISBN 91-44-34261-6).

En grundbok om utvärdering av en av de mest namnkunniga på området. Författaren gör en genomgång av olika modeller och uppläggningar av utvärdering. Han beskriver också en stegvis modell för hur man lägger upp en utvärdering och diskuterar skillnaden mellan interna och externa utvärderare.

Utvärderingspraktikan. Att utvärdera skolans verksamhet. Mats Ekholm och Rolf Lander, Liber Utbildning, 1993, Arlöv (ISBN 91-634-0034-0).

En praktisk handbok om utvärderingar i skolan. Författarna beskriver och diskuterar utvärderingar och deras roll och användning i skolans verksamhet. De beskriver och diskuterar också några olika metoder för insamling och analys av data.

